DAGERAAD

HERMAN HEIJERMANS

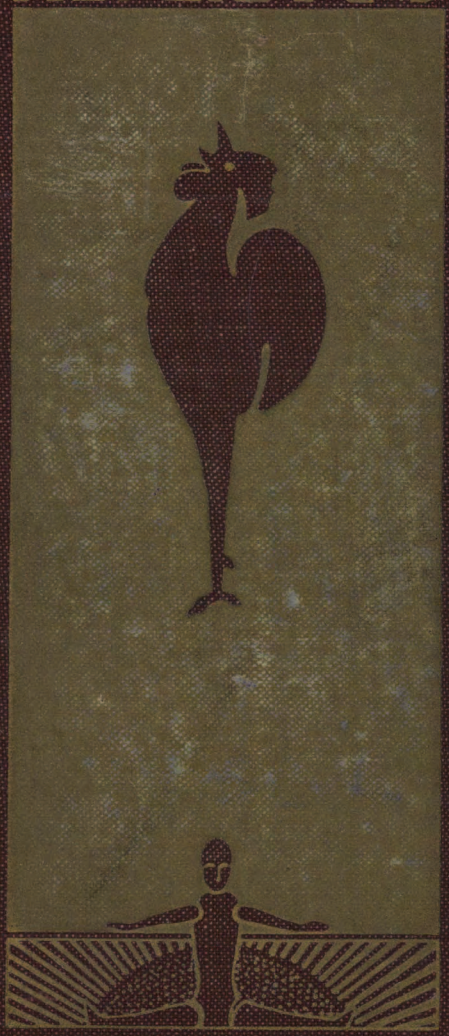

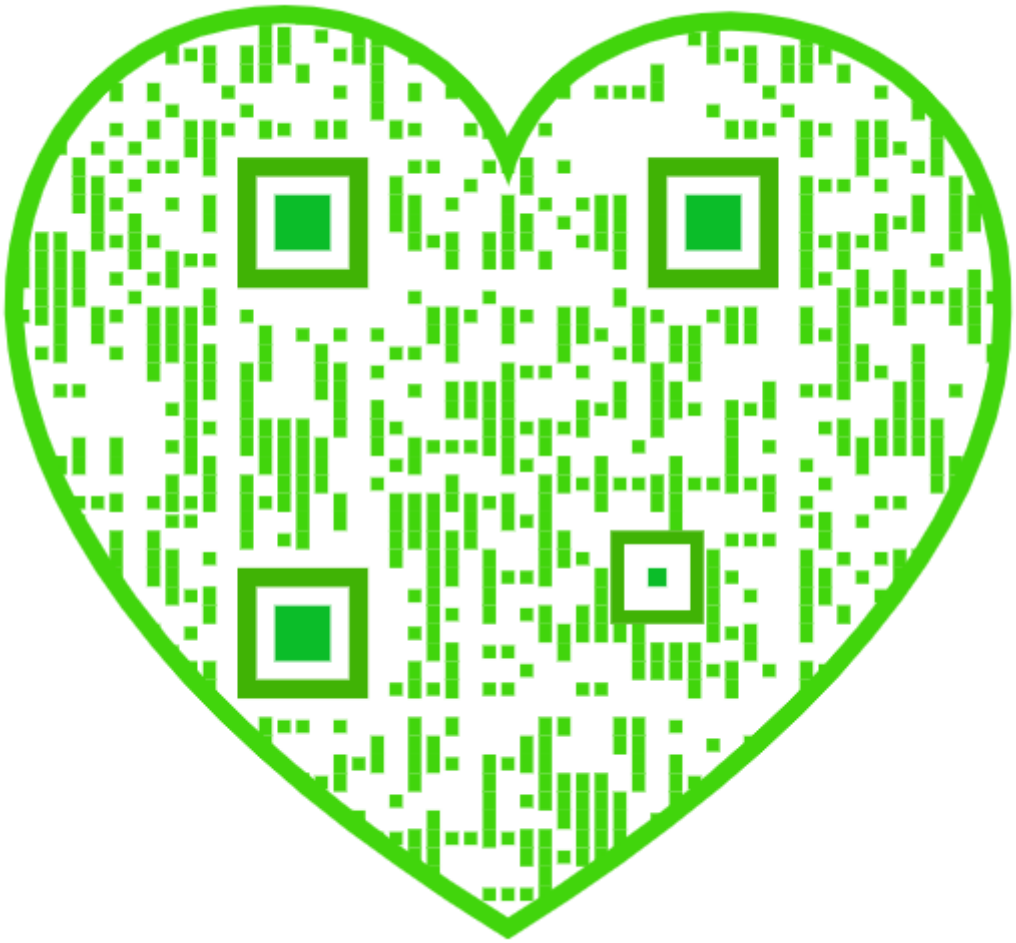

N·V·UITGEVERS
MAATSCHAPPIJ
VAN LOGHUM
SLATERUS
EN VISSER
TE ARNHEM
MCMXXI

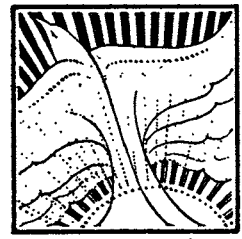

DAGERAAD

VERBEELDINGS SPEL IN 4 BEDRIJVEN

DOOR HERMAN HEIJERMANS

DRAMATIS PERSONAE

ADAM, poppensnijder
GONDA, zijn kleindochter
MARJOLEIN, zijn tweede kleindochter
LUKAS, Gonda's man, poppensnijder
ANNEKE, zijn dochtertje
RAKET, leerjongen
DE LANDHEER
ANDREAS, zijn raadsman
DE LIJFARTS
DE KLOOSTERBROEDER
WOLF
REUS, poppensnijders
PIOEN
EERSTE HOUTSNIJDER
TWEEDE HOUTSNIJDER
EEN VROUW
EEN HOPMAN
EEN SOLDENIER
EEN LAKEI
DE CLOWN

PLAATS DER HANDELING:
EEN BERGLAND AAN DE ZEE IN VROEGER TIJD

EERSTE BEDRIJF

(Eene ouderwetsche woonkamer-werkplaats. In den achtergrond twee vensters met uitzicht op bergtoppen. Eerste plan, links, een deur — tweede en derde plan, dito, een trap die omhoog voert. Daaronder een hekwerk, dat voor geitenstal en kippenren dient. Derde plan, rechts, een tweede deur. Eerste en tweede plan, rechts, slaapsteden. Voorgrond, links, een tafel met schotels, kommen, gereedschap, poppen. Voorgrond, rechts, een werkbank met pedaal, gereedschap, speelgoed enz. Van de trapleuning naar de overzijde zijn eenige lijnen gespannen, waaraan meerdere poppen hangen)

EERSTE TOONEEL

ADAM RAKET

(Adam betrapt bij de werkbank het pedaal, bezig een poppebeen te vormen. Raket, bij de tafel, brokt brood in een kom melk)

ADAM
Duurt dat nog lang, dat soppen en dat schransen?
Versta jij niet?
RAKET
De dag is lang genoeg.
En als 'k 't zeggen mag, gezond m'n maag.
Ik wou dat dàt dagwerk was — en nachtwerk ook!
Ik stouw, daar zweer ik bij — zoo'n stapel wel....
Ik zou....
ADAM
Jij zou!.... Gevulde magen, jong,
Maken van 't hoofd een holle varkensblaas.
Of werk jij zonder hoofd?
RAKET
Dat weet ik niet.
Mijn moeder zeit.... (hapt) dat dit 't beste werk....
(verslikt zich)
ADAM
Dat komt 'r van — jij hapt meer lucht as brood!
RAKET
Kreeg ik maar lucht! Hé! Hè! .... Ik stikte haast!
En, wat het ergste is, m'n mik is op....
Mijn pop!.... Nou schik ik bij.... Waar is mijn pop?
Die met z'n sproeten en z'n rooie snuit....
Hier sallemander!.... Heb jij ook geen trek?
Ik zorg het eerst voor kiezen in jouw bek,
Want zonder kiezen, boef, ben jij bekaaid....
ADAM (lachend).
En ik dan, brekebeen?
RAKET (lachend)
....Jij heb 'r een!
ADAM
....Van het verstand — dat jij nog krijgen moet.

RAKET

Hoor je dat, sallemander, wijsneus, knaap?
Jij mist ze nog van achter èn van voor.
Hier heb je 'r één — da's twéé — nou hink je niet!
Ik met m'n horrelpoot, heb weet 'r van.
Ik ben geen evenmensch — ik kwam óneven.
Hier nóg een kies, als je soms pruimen wil.

TWEEDE TOONEEL

DE VORIGEN MARJOLEIN

MARJOLEIN
Is Lukas uit? 'k Breng z'n eten mee.
RAKET
Hij is 'r niet, maar ik ben nog belust —
'k Heb hier 'n vat, waarvan de duigen stuk....
De grootste brokken zakken weg....
MARJOLEIN
....Stakker!
ADAM
'k Denk dat-ie boven is. Kijk eens Raket.
Mot ik 't doen?
RAKET
'k Zou zeggen jà. Jij ben,
Als 'k op m'n vingertoppen reeknen ga,
Wat welgeschapener dan zij of ik,
Om zulk 'n duvels-rekwerk te bestappen.
(Strompelt de trap op, staat halfweg stil)
Je eene kies, die kan geen hinder zijn!
Wie kreeg 't in z'n stommen kop, te bouwen
De hoogte in?.... Als ik eens koning word,
Haalt ieder, die de lùcht in wil, 'n strop!
MARJOLEIN (lachend)
Schiet op! De melk wordt koud....
RAKET
Dan hoeft-ie niet
Te blazen in de kom. Hiep, hiep, ze lacht!
MARJOLEIN
Had ik jouw oogen, dolle kameraad,
Zag ik de zon, zooals 'k haar nu voel,
Dan lachte 'k luider dan de vogels daar,
Dan liep 'k als een kat de trappen op,
Niet als 'n slak....
RAKET
....Da's goed verholpen, meid!
Mijn oogen ruil ik voor jouw beenen en
Jij ziet.

ADAM

Spot met je eigen horrelvoet,
En niet met zulke dingen, zotte knaap!

RAKET

Wie spot? Spot ik? Als zij me hebben wil,
En voor 't dragen op de handen dankt
Door me eens malsch te pakken, nu en dan —
Loopt z ij voor mij en i k loer af den boel.
Ze weet van vroeger nog hoe gaaf ik ben,
Wat prachtvent — boven 't zeil van 't tafelblad!
Nee, 'k loop al! Grootspraak, wat? Dat is geen trap!
(af)

DERDE TOONEEL

ADAM MARJOLEIN

ADAM
Toen ik nog jong was, kreeg ik met 'n lat,
Als ik zoo sprak met losgebroken tong!
Er scheelt jou wat. Jij blijft zoo stil, alsof
Je over 't ouwe tobt. En dat màg niet.
MARJOLEIN
Ik tob niet. Deed ik het — wat dan? Wat dán?
Een blad dat heenwaait houdt geen kleuren meer,
Een doode tak geen vocht, geen bloesemdraad....
(tast even rond)
Kom, ik ga zelf — ik zal voorzichtig zijn.
ADAM
Een hart dat vol is bidt.
MARJOLEIN
Tot wie? Tot wat?....
ADAM
Dat zegt men niet, mijn kind!....
MARJOLEIN
....Tot wat? Tot wie?
Je handen vouwen en je oogen dicht,
Zoo heb jij 't ons als kinderen geleerd,
Zoo zie 'k ons nog aan tafel zitten bij
Mekaar, toen moeder leefde en mee-bad.
Je handen vouwen en je oogen toe,
Omdat je Gód in 't donker van je hoofd,
Aandachtiger besmeekt dan bij het zien
Van menschen, dingen, waarvan je veel houdt....
Grootvader Adam, als ik schrei, làch ik
Om 't heete vocht, dat uit mijn oogen wil.
Ik vecht het uit alleen. Ik heb een troost.
ADAM
Hoe kan een àndre troost?....
MARJOLEIN
....'k Heb 't verdiend.
ADAM
Verdiend? Wat kal je nou?
MARJOLEIN
Is er geen straf

Voor kijken dat.... Grootva, heb je niet zelf,
Na 't wilde staren in een zonnevuur,
Zóó rauwe vlammen in je hoofd gehad,
Dat je in blinde tasting bleef?

ADAM

....Ja, ja....

MARJOLEIN

Ik keek zoo uren lang, toen Gonda's kind,
Toen kleine Anneke geboren werd....
Ach, ach, Pioen heeft me toen thuisgebracht,
Met jonge lente-klokjes in mijn hand....

ADAM

Waarom keek jij zoo lang dan in de zon?
Begrijp ik niet....

VIERDE TOONEEL

DE VORIGEN RAKET daarna LUKAS

RAKET

....Hij lei te snurken nog,
Te snurken als 'n os — en angekleed!
Nog eens die treden? Nooit!
(glijdt langs de leuning omlaag)
Dat 's werk gespaard!
Maar niet m'n broek. Verdraaid, 'n scheur bij 'tkruis!
Alleen, geen kruis waarbij m'n moeder zweert,
Als het in spinrag staat. Dat kost me slaag
En links èn rechts èn in de buurt van 't gat!
In 't eerste uur kom 'k thuis niet van m'n stoel....

ADAM

Begin dat hier! Hier heb je 'r voordeel van!

LUKAS

(tot Marjolein, die de trap op wil)
Nee, jij de trap niet op! Ik kom benee!
Goemorgen, vader! 'k Heb geen haan gehoord.
Had hij niet bij m'n bed gekraaid, gepord,
Dan lei 'k, alle drommels, nog in slaap
En droom. En wat een! 'k Had de poppen-koorts,
Ha-Ha! Die daar, die met 'r dikken kop,
'r Loensche oogen en 'r lange tong,
En die schavuit — o, jij vervloekeling! —
En die, en die — die hebben rond m'n bed,
Er onder en er op, gedanst, gehost,
Geschreeuwd, gestampt, gegild, dat 'k hoofdpijn heb,
En van dien heksen-sabbath nog half soes!
Waarachentig! (neemt het eten aan)
Dat is voor jou, Raket.

RAKET

Droom, dank-ie, van de poppen dikwijls nog!

ADAM

Eet jij niet meer dan dàt?

MARJOLEIN

Geeft-ie 't weg?
Je wordt nog ziek, Lukas. Vannacht tot vier,
't Was vijf misschien, zat je bij arbeid op....

LUKAS
Hoor je 't, vader Adam, hoe ik hier,
Van uur tot uur tusschen twéé klemmen zucht,
M'n vrouw die zuinig is op ieder ding —
Behalve op 'r woorden, als ze gromt! —
'r Zuster, die beluistert of 'k slááp,
En die me schotels eten voeren wil,
Alsof ik dagen heb gevast! .... Maar jij:
Heb jij zoolang gekibbeld met je bed,
Dat je de klokken hoorde? — Marjolein!
Versta je niet?
MARJOLEIN
De planken kraakten zoo.
Je kan daarboven haast niet loopen of
De delen schuren langs de balken — Heusch!
ADAM
(tot Lukas)
Tot vier, vijf uur — wat had jij dan te doen,
Te doen dat dringend en dat nùttig was?
LUKAS
'k Heb op m'n bol gestaan, toen op één hand,
'n Gat geslagen in de wolken, die
Dreven langs het raam en binnen keken!
'k Heb met de maan gepraat en met 'r kring
En met den morgendauw op blad en heg....
Toen, voor verzet, belust op ander werk,
Heb 'k van m'n nagels 't sappigst deel gesnoept!
't Heeft me alles in zoo'n luim gebracht,
Dat in m'n huig de happen steken en
De melk, verdijd, 'r weg niet vinden kan!
Grootvader Adam — doe niet als m'n vrouw:
Je zit alsof je ergens onweer hoort.
Misschien doet eens de luiaard nog een vondst....
ADAM
Dat zeg jij elken dag — en ieder jaar....
De zorgen groeien en jij lacht!
LUKAS
....Ik lach!
'k Heb moeite om mijn lippen saam en strak
Te vouwen over 't nieuws dat tot mijn keel,
Als wellend water in een bron, opstijgt,

(met de kom in de eene en de broodkorst in de andere hand, op de trap)

Hoort toe, gezellen van dit poppenhuis,
En zet uw ooren wijd af van uw hoofd,
Hoort toe, genooten, burgers, hinkebeen:
Dit is *de* dag, ons blijdste levens-uur.
Al neemt een hoos het huis mee in de lucht,
Dat iedere harlekijn een zwaluw wordt,
Al buit'len alle bergen in het dal,
Al trilt de grond als ketel op het vuur,
Al ga jij, grootva, kuiteflikkers slaan
En danst mijn liefste vrouw een schotsche drij,
(Gonda treedt achter zijn rug binnen)
Terwijl ze mij bij iederen teeren stap
De wind van voor en ook van achter geeft:
Vandaag ben 'k tierig als een poedelhond,
Die al zijn vlooien, vader, moer en kind,
In handen van den scheerder achterlaat.

(gelach)

VIJFDE TOONEEL

DE VORIGEN GONDA

GONDA
Ben je haast klaar, Paljas? Werkt niemand hier?
(tot Raket)
Schiet op, kwajongen! — Vader, schaam je toch!
LUKAS
Ik was juist bezig....
GONDA
....Bézig, jij? Ach kom!
'k Praatte niet met joù! Vooruit Raket!
Jij snijdt de poppen met je mond en tong,
Jij snijdt ze snurkend in je warme bed!
Jij schudt ze uit de mouw — en eet voor zes!
LUKAS
Ja, ja, m'n buik wordt als 'n ton zoo rond....
Als 'k weer geen afsnauw krijg, en je me niet
Op slag den grond inkijkt — hoe is 't kind?
GONDA
Dat raakt je niet!
LUKAS
Da's lief....
GONDA
....'n Vàder jij!
Als niet de ouwe man hier tot den nacht
Z'n stramme handen aan den arbeid hield,
En wij niet telden èlke kruimel brood,
Zou 't kind, waarvan jij vader heeten wil,
Het stumpertje, dat nou al weken ziek,
Geen warmen hap meer krijgen! — Hou je mond!
LUKAS
Ik denk, mijn beetre helft....
GONDA
....Aan j' eigen ik,
Je eigen lust, je eigen tijdverdrijf!
Omdat het kind je stoort, slaap jij toch dáár!
Heb je vannacht je nachtrust wel gehad?
Je volle rust sinds gisteravond vroeg?
LUKAS
Nee, harte-zonlicht, er ontbrak wat aan....

MARJOLEIN
Dat 's waar. Hij heeft gewerkt tot dicht bij vijf.
GONDA
Trek z'n partij, wel ja! Wat zie jij 'r van?
Hij 's gek, en hoe! Gewerkt? Gewerkt aan wat?
Gewerkt voor wie? Wie heeft er voordeel van?
Wie vult de lamp, als er geen olie is?
Soms hij? Kost 't zijn geld? Gewerkt! Aan wat!
LUKAS
Aan luchtkasteelen....
GONDA
....Zonder brood en dak!
LUKAS
En zónder stem, die als de beiaard dreunt!
GONDA
Wordt in jouw luchtkasteel de laatste geit,
Met haan en kippen uit een leegen ren,
Terug-gekocht? Hebben wij schuld of hij,
Dat stal en loop zonder 'n levend dier
Vermolmen? 'k Moet haast huilen als 'k denk
Dat in geen wéken Anneke een ei
Geproefd heeft! Raakt 't zijn kouwe kleeren?
LUKAS
Eer 't middag is, heb jij je geit terug —
En ik de geest-verschijning van je lach,
Die rond je mondje was, toen ik als bij,
Voor jaren her, je lippenrood be-streek.
GONDA
'k Had moeten weten tóén....
RAKET
(de hand voor z'n mond slaand)
....Je had m zoo,
Met angel en met sap morsdood gemept....
GONDA
Laat 'k jou niet meppen, aap en hinkepoot!
Leer eerst te stappen — en roer dan je neus....
RAKET
Zooals ik stap, mocht iedereen 't doen:
Vooruit zet 'k altijd m'n bèste been,

En elken morgen, of 't geolied gaat:
'k Ben nooit met 't verkeerde opgestaan!
(vlucht halverwege de trap op)

GONDA
Kom 'r eens af, schavuit en duivelskind!

RAKET
'n Duivelskind — M'n vader bakte brood....

ADAM
Nou, nou, Raket! — 't Is welletjes geweest!

RAKET
'r Is belet, benejen aan de trap....

GONDA (schreiend)
Hij leert t van Lukas. Ik stik in zorg.
En hij blijft dag en nacht tijd morsen als
'n Dwaas! Smijt, vader, toch je messen neer!
'k Heb meelij, als 'k jou zoo wurmen zie,
Terwijl je zoon geen hand uitsteekt tot hulp.
Pas op! — Als ik je speelgoed-klungels vind,
Gaan ze als brandhout in 't keukenvuur!
Dat zweer ik je!
(Raket gaat naar z'n kruk)

LUKAS
Je hoeft geen ééd te doen.
Je heb m' al ééns verrast met vlammengroet
Van de modellen, die ik maandenlang,
In stilte en — in angst! — gesneden had!
En toen je tranen in m'n oogen zag,
Heb je geschaterd om m'n làffen aard!
'n Tweeden keer, doe jij de misdaad nièt....

GONDA
'n Misdaad is 't, als ik jou laat begaan!
Je heb 'n kind, 'n vrouw, 'n huisgezin!
Laat vader spreken! Heb ik geen gelijk?
Jij sart 'n mensch, dat-ie geen raad meer weet!
(de trap op loopend)
Wat ik hierboven vind, trap ik in twee....

LUKAS
Je blijft 'r af! Ik zeg: raak het niet aan!

GONDA
Dat zul je zien!

LUKAS

Als je één vinger wijst,
Naar wat daar staat....
(tot Adam)
Roep 'r terug — of ik....

MARJOLEIN

Ik bid en smeek je, Gonda, doe 't niet!

GONDA (dreigend boven op de trap)

Heeft hij geluisterd, als ik vriend'lijk vroeg?
Kent hij z'n plicht als man? Ik ben het zat!

LUKAS (bij de trap)

Weet wat je doet! 'k Heb als 'n slaaf, 'n dief,
Bang voor jouw kijken en voor je gesnauw,
In stilte van den nacht gezocht, gewroet!
Geen oog heb ik in maanden dicht gedaan,
Geen steun, geen vriend'lijk woord van je verlangd,
Me ingehouden, toen je 't eerst model
In bui van redelooze haat verwoest,
Maar nu 't nieuwe klaar is, prachtig af,
Nu 'k dààrop heb gebouwd m'n liefste hoop,
Nu zeg ik jou, dat ik geen uur meer blijf,
Dat je me nooit terug ziet, als je hand
Nog eens dat domme gruwelstuk begaat!
~~Doe dicht de deur~~! 'k Waarschuw voor het laatst!

GONDA

Al loop je op staanden voet, ik lach 'r om!

LUKAS

Gonda!....

ADAM

Hard tegen hard, wie wint 'r bij?
Maak niet je vingers vuil aan z'n geknoei!
Jij heb 't goddelijkste recht — maar toch,
Dàt is de weg niet, waarmee jij 't wint!
Heb ik je ooit 'n raad gegeven, die
Niet goed was en berekend? Geen geweld!

GONDA

Moeten we beed'len gaan?

(Marjolein is de trap op geslopen, sluit de deur, tast de treden af, den sleutel in de hand)

ADAM

....Ik ben er nog.
En eer ik niet meer kan — wordt wakker hij.

LUKAS (den sleutel grijpend)

Jij ben 'n engel. Dank je duizendmaal!

RAKET (tot Gonda, die de deur bebonst)

De knip is toe. De vogel is gepiept.

GONDA

't Is goed. Onthou dat 't een uitstel is.
Had vader niet 'n sussend woord gezegd,
't Was gebeurd! Ik ril van jou als man!

(af)

ZESDE TOONEEL

LUKAS MARJOLEIN ADAM RAKET

ADAM
Ben jij van plan te zitten als 'n big,
Die wacht de speen?
RAKET
Wie op de fopspeen wacht,
Die schreeuwt z'n strot kapot. Ik snij me beurs.
(tot de pop)
Als ik eens op een huwlijks-vlotje stap,
Word jij de moeder van mijn nageslacht
En grootmoer van de kinders van mijn kind!
Jij heb geen tong, en naar berekening
Ben ik voor jouw pantoffel wat te breed....
ADAM
Ben je haast klaar?
RAKET (na een stilte, terwijl Marjolein voor het spinwiel zit en Lukas in gedachten staat)
Wat heeft de klok n praats!
Mooi weer vandaag. — Jij ben geboren, snaak.
(legt de pop in een mand)
Kraamvrouw en kind zijn naar omstandigheid
In redelijken staat....
ADAM
....Neem op je mand
En draag 'r vast vooruit. Ik kom wel na.
Als je niet oppast, rollen ze 'r uit!
RAKET
Breekt een z'n poot, dan smeer je kit of lijm.
't Most bij 'n mensch zoo deksels maklijk gaan.
(af)
LUKAS
Dag vader Adam!
ADAM
Dag.
LUKAS
Blijf je lang uit?
ADAM
Als 't te lang je duurt — 't pedaal staat dáár!
Sloof niet te hard, àls je soms werken wil!

ZEVENDE TOONEEL

LUKAS MARJOLEIN

LUKAS (staart voor zich heen, gaat naar Marjolein, neemt haar hand)
Ik dank je wel, dat jij den sleutel nam.
(zij trekt haar hand terug)
O!.... Doe jij ook al mee?.... Nu is 't volmaakt!
Een vogel, die te vroeg zingt in den dag,
Te luid z'n blij gefluit opklinken laat,
Wordt als een veelbeminde schijf geraakt.
Ik wacht. 'k Zie aan heel je streng gelaat,
Dat je je woorden door 'n zeef laat gaan,
Schiftend de dikke, zware, en opnieuw
Weer wikkend, om een zachten hagelslag
Van gromminkjes, gelijk in vorm en maat,
Te storten op een dom en leelijk hoofd....
Nee, lach maar niet! Bij zon en regen saam,
Spelt zelden regenboog een drogen dag.
Of heb ik jóúw booze bui al heengepraat?
Er kloekt geen kip — er is geen luistrend oor,
We zijn met enkel musschen voor in 't pad,
Met enkel vlinders op het bloemenrek,
Met enkel poppen, die vertrouwbaar zijn,
Geheel alleen! Nou Marjolein, zeg wat!

MARJOLEIN
Ik zeg niets.

LUKAS
Alsof zóó'n zwijgen niet veel
Erger is!

MARJOLEIN
Ik ben bevreesd. Dat 's alles....
(schreit)

LUKAS
Ik voelde het — de regenboog, die ik
Zag spannen in één greep, van brauw naar brauw,
Is tegen zooveel wolken niet bestand!
'k Heb liever standjes dan dat stil verwijt....
Na Gonda Adam — en na Adam jij!
Nu nog de poppen, en 't krakeel is vol.

Heb jij óók liever, dat ik het pedaal
Betrap en poppe-lijfjes snorren ga?
Jij wéét, jij wist. Jij zag niet en begréép,
Begreep in goed geloof. Raak je dat kwijt,
Na nóg hardnekkiger verzet van Gon?
Dan maar! Als 't moet, kan 'k alleenig staan.

MARJOLEIN

En als je je — vergist?

LUKAS

'k Vergis me niet!

MARJOLEIN

Maar àls....

LUKAS

....'r Is geen àls!

MARJOLEIN

....Ik ben bevreesd....

LUKAS

Bevreesd voor wiè?

MARJOLEIN

Voor jóú — als 't tegenslaat!

LUKAS (lacht)

Ik sta de wereld met één enkle vuist,
Ik ben, met wat ik weet, 'n rots, 'n reus,
Die met zijn spieren bergen stouwen kan....

MARJOLEIN (in scherts)

....'n Reus! Toen Gonda dreigde, werd je dwerg!

LUKAS (lachend)

Ken jij één reus, die graag in netels grijpt,
Of egels langs hun naaldenbuidel streelt?

MARJOLEIN

O lieve Lukas, luister even toch!
Als ik door het begeven van het licht,
Dat van mijn lijf de grootste gave was,
Niet werd gedoemd tot diepste machtloosheid,
Dan zou ik sloven tot den laten nacht
Om jóú te weten in zorglooze rust.
Nu ik niet kàn en al de stemmen hoor,
De stemmen van verwijt, woede en wrok,
Nu 'k drijven moet op wat ik nooit gezien,
Nooit zien zal, àls het — àls het komt tot vorm —
Met vingertasting weet je maar 'n déél —

Nu 'k de verwijten hoor — ook om 't kind,
En niet meer bukken hoef, om in 't hok
Een nog-warm ei te grijpen, nù Lukas,
Beef ik voor 't uur, als d' uitkomst wanklen zal....
Wat jij voor-droomde in je droomenland,
Heb ik geléefd, omdat ik altijd droom,
De droom, 't onzienlijke, mijn vreugde werd,
Ik was een raadgeefster, zelf hulpeloos.
Als jij luid lachte, ging ik mee in lach —
Als jij verdrietig zweeg, zei ik geen woord —
Als jij in bevend ongeduld bewoog,
Zat ik te wikken wáár het euvel was,
En balde dwaas de vuisten, diep ontrust!....
Als jij hartstochtelijk-verwoed nièt vond,
Werd 't duister in mijn lijf een wilde gloed
Van drift. Ik bouwde mee. Aan 't — luchtkasteel
Misschien.

LUKAS

Een luchtkasteel?.... Een tooverland
Met hoepels, zuilen, lichtend in de zon,
Met wolken als een meer van drijvend goud,
Met water, in de schaduw, druivenblauw,
En in den dagschijn als een vlammend vuur....

MARJOLEIN

Toe, spreek niet langer in dien dronken toon,
Dien vréémden roes van laten nacht! Avond
Aan avond was ik met je saam, omdat
Jij meelij met m'n blindheid had — en ik (aarzelt),
En ik — benee geen bezigheid meer had.
Jij riep: „Kom bij me praten, Marjolein!"
Ik schoof dan langs de trap, om op een kruk
Te luistren. Van de bergen klonk de roep
Van herders die de kudden met hun hoorn
Dreven naar 't dal, en van de honden werd
Het blaffen door de wanden van graniet
Teruggesmeten of 't was dichtebij.
Dan uit het dal bij vochtigen oostenwind,
Dreven de groetjes van het careljon,
Als werd een kristallijnen glas betikt.
Ik op mijn kruk, de handen in mijn schoot,
Hoorde het zacht aanstappen van den nacht,

Je adem-snuiven als je dieper boog,
Je blij geneurie, als 't vlotten wou,
't Krassen van de veer op het papier....
Beet door het venstergat een uil zijn schreeuw.
Week ik in schrik terug — jij zag 't niet.
Viel moe mijn hoofd op het kozijn in slaap,
Jij zag 't niet. — Dat was het wonder, Luuk,
Het groote, vreemde wonder bij ons twee:
Jij had geen óógen als j' in arbeid was —
Ik had er geen. We waren béiden blind. (een stilte)
Heb ik je pijn gedaan? Je zegt zoo niets!
Ik ken geen erger jammer dan het uur
Dat jij door nood gejaagd weer ziende wordt....

LUKAS

....Jij pijn gedaan? Jij, goed, geduldig kind!
Als 'k een vrouw had, die zoo kéék als jij —
Was ik een koning, die zijn hermelijn
Met hemelsterren, flonkerend van dauw
In 't lichten van den ochtendstond, belei!
Vroeger deed ik als nar die jodelde,
Die hupte als een gems — bij 't vrouwe-oog,
Dat in de haag der wimpers, als een bloem,
Violenzwart, blauw der volrijpe lisch,
Wit van de lelie op het waterdek,
Nog in den slaap me lachende toesprak.
De meeste mannen vallen in den strik
Van oogen, uiterlijk een zoete bron,
Glans-stroom van leven — innerlijkst de dood!

MARJOLEIN

Praat niet zoo wreed en bitter!

LUKAS

Bitter? Ik?
De lach is van mijn lippen niet geweest!
De berguil met zijn ingeroesten grijns
Draagt op zijn snuit den wereldwijsten trek.
Nooit zag 'k mezelven scherper van gelaat
Dan in een spiegel met gebogen vlak.
Is het niet zot: een dier, dat bijten wil,
Speelt met zijn tanden, zooals wij het doen,
Als wij ons krimpen in een bui van pret!
De diepste smart wordt làch bij 'n skelet.

MARJOLEIN
Zoo sprak je....
LUKAS
....Nooit! — 't Is enkel ochtendluim,
Luim als een hagelbui op lentedag!
Spot niet de zon met hardsten hagelsteen?
Haha!.... 'n Mensch is grappig stemmingsdier!
Onthou het, Marjolein, dit is dè dag
Der dagen, in het teeken van de geit,
Die straks weer in de stalling blerren mag,
Terwijl de hoenders kaaklen bij den leg!
MARJOLEIN
Heb je dan tijding al?....
LUKAS
Doe eerst 'n eed!
MARJOLEIN (lachend)
'n Eed?
LUKAS
'n Eed van zessen klaar!
MARJOLEIN
Op wat?
LUKAS
Op wat je lief is, en — de géit vooral!
Zweer als een monnik, dat je mond een graf
Zal zijn — vier, vijf minuten, een kwartier!
Langer houdt zelfs geen graf de tanden saam!
MARJOLEIN
Ik zweer!
LUKAS
Nee, zwaai je vingers niet zoo wild!
Met je geheven armen raak j' een pop,
Nat in de verf!
MARJOLEIN
Toe, Lukas, plaag me niet!
Ik sta te beven, dat je tijding heb....
LUKAS
Ik ook.
MARJOLEIN
Weet je dan nièt?
LUKAS
'n Déél!

MARJOLEIN

Wat dan?

LUKAS

Toen 'k gisteravond voor 't venster stond
— Denk aan je eed! — reed Andréas voorbij,
't Buikje als een meelzak op z'n paard.
Z'n kop was paars, z'n oogen nat van drank,
Z'n tong schoot als een zwaluw in en uit
Z'n keel — en hikken deed-ie als een pomp,
Die nog geen water slurpt. „Goenavend vriend",
Zei-ie, stilstaand, en 'k rook bourgogne-wijn:
„Jij ben 'n slimmen rakker mèt fortuin!
„De Landheer sloeg zijn handen in mekaar,
„Toen-ie jouw teekenspullen had gezien.
„'k Steek met jóú over voor tien vaten wijn!
„Je bedje is gemaakt. Je dienaar, vriend!"

MARJOLEIN (ongeloovig)

Nee. Nee....

LUKAS

Jà, jà!

MARJOLEIN

Dat 's heerlijk!

LUKAS

Vat je nou,
Dat ik na wat hij zei zoo dronken werd,
Nee dronkener dan hij — dat ik niet sliep?
'k Had kunnen zoenen 'm, den zatten baas,
Z'n vette buikje drukken aan mijn borst!
„Meneer Andréas", schreeuwde ik hem na
— 'k Was door z'n zeggen door 't dolle heen! —
„Vraag aan den Landheer, àls-ie me ontbiedt,
„Of-ie wat reisgeld voor me missen kan?
„Hij heeft genoeg en ik ben plat van zak!
„Vraagt u hem dat?" — Hij knikte, riep me toe:
„Ik breng 't morgen mee!" — Versta je het?
Heb je 't góéd verstaan? Hij brengt 't mee!
't Mee! 't Mee! Dat is vandaag! Vandaag!
Wat zeg je 'r van?

MARJOLEIN (angstig)

n Man die drónken is....

LUKAS
....Dat was-ie! Juist daarom zei-ie te veel!
Twijfel je nog?
MARJOLEIN
Ik durf haast niet....
LUKAS
Da's sterk!
MARJOLEIN
De Landheer zou....
LUKAS
De Landheer was gebluft!
MARJOLEIN
En als 't nièt waar? Als hij....
LUKAS
....Wat hij? Wat? Wat?
MARJOLEIN
Ik hoop het innig — maar....
LUKAS
....Maar?
MARJOLEIN
Niemendal....
LUKAS
Wat schéélt jou, Marjolein? In plaats verheugd,
Verbaasd te zijn....
MARJOLEIN
Als het een grap geweest....
LUKAS
Meen je? Meen je dat heusch? Nee, zoo verdoemd
En laag doet niemand!

ACHTSTE TOONEEL

DE VORIGEN ANDREAS (onzichtbaar)

ANDREAS (buiten schreeuwend)
Hallo! Wat duivel,
Knol sta stil!
LUKAS (bij het venster)
Daar is-ie, Marjolein! Nou?
Was 't 'n grap? — Kom binnen!
ANDREAS
Kom buiten jij!
Beroerde knol sta stil! Hij danst en draait,
Alsof-ie paarde-vleesch gegeten heeft!
Is goed de mop? Sta stil of 'k sla d'r op!
't Is of-ie 't weet, de lamme hengst — sta stil! —
Dat ik 'r vlugger af dan op geraak!
En ladders zie ik hier niet in de buurt!
Sta stil! Je trapt me weeën in m'n buik!
Kom buiten, jij — en hou de teugels vast....
LUKAS
Heb je 't voorschot?
ANDREAS
Ja!
LUKAS
Hoera! Ik kom!
(smijt het raam dicht — af)

NEGENDE TOONEEL

MARJOLEIN GONDA

GONDA (neemt Lukas' bord en glas)
Wat kijk jij toch!
MARJOLEIN
'k Ben bang.
GONDA
Om wat?
MARJOLEIN
Om niets.
GONDA
Als jij daar straks den sleutel niet....
(verwonderd op het raam toegaand)
Met wie
Gaat Lukas heen? — Is dat Andrèas?
MARJOLEIN
Ja.
GONDA
Wat moet dié van hem?
MARJOLEIN
Vraag 't Lukas zelf.
GONDA
Als-ie 'm maar niet meeneemt naar de kroeg!
Schei uit met je gehuil! 'n Zuster die
'r Schik in heeft te klagen aan een stuk,
'n Kind dat ziek is en ellendig drenst,
'n Halve gekke man — wàt zeg ik: hàlf? —
'r Loopen wijzer rond, die stápel zijn!
Bij God, had ik geen meelij met 't wurm,
Dat met 'r zwakke longen snakt naar lucht,
Ik stak geen hand meer uit!
(verwoed af)

TIENDE TOONEEL

MARJOLEIN

(achter de werkbank, een pop in de handen nemend)

Nou is 't gedaan.
De lieve avonden van bij het raam
Te zitten, in beluistering, zijn heen.... (tot de pop:)
Broos ding, met gaten op de tooverplek,
Waar 't allerheerlijkste in beeld opleeft,
Het groen der boomen en de nevelspits
Der bergen — en van menschen het gelaat,
Klein houten ding, dat warm wordt door mijn hand,
Pop met je kouwe lijfje en je rust,
Je voelloosheid, je onbewogen mond,
Wat is de macht die jóú geschapen heeft,
Bezonnener dan God, die menschen kwelt....
Ik ben een vlinder zonder vleugelkracht,
Een mól in onverlosbren winterslaap,
Schijndoode, die de wanden van de kist,
Na vruchteloos verweer nog zwak beklopt!
En jij — jij blijft de lust bij kinderspel,
Jij martelt niet je moede hersens af....

ELFDE TOONEEL

MARJOLEIN ADAM RAKET

RAKET
Hou vast me buik! Ik lach m' een stuipekop!
Die zit te preeken voor 'n harlekijn!
(tot Adam)
Dat heb je net gemist.
ADAM
Ik dacht dat jij
Met Lukas praatte. Jongen, pak toch an!
RAKET
Gun je geen hond 't draaien in z'n nest?
't Is buiten heet — en dan 'n wàrmen kruk!
Twéémaal gebrajen brandt-ie an! Ik zit.
ADAM ('t pedaal in werking zettend)
Geen vin verzet, geen poppe-arm gedraaid!
Je zuster heeft gelijk!.... Is boven ie?
MARJOLEIN
Nee....
ADAM
Binnen?
MARJOLEIN
Uit.
ADAM
Dat neemt geen goeien keer.
't Is meer gezien dat 't wegje afwaarts liep.
RAKET
Ik wou dat àlles afwaarts liep.
ADAM
Toe maar!
Geef jij vandaag voor ieder woord 'r twee?
RAKET
Als 't zijn moet zès. 't Kost niks. 'k Heb ze tegeef.
ADAM
Zet lijm op.
RAKET
Z' is gesmolten. Bij dit weer
Smelt zelfs de duivel zónder hellevuur.

ADAM
Lijm dan 't haar op deze en op die —
En die nog — en daar achter je!
RAKET (even bezig)
Ik zeg
De wondren zijn de wereld nog niet uit.
— Hou op je knikker! — Zeven mierakels,
An elken jasknoop één, kent d' ouwe tijd.
Ik ben — kleef vast! — dan minstens nummer acht!
Haar af te knippen doet iedre pummel
— Hier is je snor! — maar in 'n vloek en zucht
— En daar je sik! — den mooisten krullebol
Te fatsoeneeren op een houten pop,
Dat 's 't snijen van 'n varkensribbekast
Uit steen — 't rijjen op 'n vliege-rug,
't Fluiten met 'n toe-gezeepten mond!
(buiten klinkt onstuimig gelach)
MARJOLEIN
Lukas, vader!
ADAM
Jawel. Jawel. Hij làcht!

TWAALFDE TOONEEL

LUKAS MARJOLEIN ADAM RAKET later GONDA

LUKAS (lachend)
Doe open! Haast je wat!
ADAM
Hij kan 't zelf!
Blijf an je werk!
LUKAS
Raket, hoor je me niet?
ADAM
Geen stap, heb je verstaan?
MARJOLEIN
Ik doe 't al.
LUKAS (stapt proestend binnen, 'n mand met kippen op den rug, aan elke hand een geit. Onder den eenen arm draagt hij een lang brood, onder den anderen een gerookte ham, terwijl twee flesschen wijn, aan de halzen tezaam gesnoerd, om zijn nek bungelen)
Ik kom 'r zoo niet door! 't Deurgat schrikt!
't Heeft zulk 'n optocht nog niet bijgewoond!
Pas op, ze bijten, Marjolein! Nou dan!
Als je nog langer gaapt, slaan ze op hol!
Ik stik, ik val haast om! Daar leit me brood!
Mot ook de ham 'r bij? Ik hou 'r niet!
Zit je gespijkerd op de kruk, Raket,
En jij, grootvader! 'k Wor gevierendeeld!
De flesschen slaan van 't lachen uit 't touw!
GONDA
Schreeuwt hij zoo?.... Wat is dat?....
LUKAS
Ho, langzaam an!
Heb je 'm beet?
RAKET
An kop en staart! Koescht! Koescht!
LUKAS
Hier vader, jij de ham. En trek de lijn
Over m'n hoofd! Da's wijn die in geen eeuw

't Daglicht en jouw groote oogen zag!
(schiet opnieuw in den lach)
Als je zoo staan blijft, jij en jij en jij,
Krijg ik een lachberoerte! Heb je nooit
Twee geiten, kippen en 'n tammen haan,
Nooit wijn en nooit 'n malsche ham gezien?
(in z'n zak met geld rammelend)
Moet ik je wakker maken met muziek?

GONDA

Is dat voor óns?

ADAM

De schrik zit in m'n keel!

LUKAS (tot Raket, die de eene geit gestald heeft)

Pak an! 'n Zware, hè? — Wat kijk je, jong?

RAKET

Dat is geen geit, dat is 'n kleine os!
Verdraaid, je ruikt van hier d'r versche melk....
Nee, daarheen, moeder!

GONDA

Twéé geiten in 't hok!....

LUKAS

En nou de kippen nog! Laat ze maar los.
Zie je dat, vader? 't Valt me in me schoot!
't Wordt vandaag zoo in 't huis geschópt:
Die hebben op m'n rùg een ei gelegd!
Een? Twee! Da's sterk!

RAKET

't Zou nóg krasser zijn,
Als 't kuikens waren! Welkom haan!
Ja, zoek maar bij de wijven onderdak,
Jij ouwe snoeper! Is één niet genoeg?

ADAM

Nou zou i k wel 'ns willen weten hoe....

GONDA

Hoe kom jij an dat geld?

LUKAS

Da's 'n begin,
'n Eerste hap! Daar! Hou je handen op!
Eindelijk 'n lach!

GONDA

Van wie — van wie?....

LUKAS

....Van wie?
Wil je nog meer? 'k Heb 'n gespekte beurs!
En morgen koopen we 'n huis in 't dal....
GONDA
Benéjen in 't dal?....
LUKAS
....Ken jij 'n dal,
Dat boven is? Ruim op den boel, Raket!
Vandaag is 't feest — de hééle week....
GONDA
....Van wie?....
LUKAS
Van wie — 't Gaat vanzelf! —
(bootst een goochelaar na)
Ik grijp ze zoo!
(plukt een geldstuk uit de lucht, dan tot Raket)
Hou stil je neus! Uin. Duin. Ik tap 'r uin!
Kijk toe: uit vader's mouw en van mijn kuit!
't Is 'n kunstje dat je leeren moet,
Maar àls je 't kan, komt 'r geen einde aan.
(schatert het uit)

DERTIENDE TOONEEL

EEN LAKEI DE VORIGEN

DE LAKEI
Ben ik bij Lukas?
LUKAS
Die ben ik.
DE LAKEI (zijn hoed afnemend, deftig buigend)
Pardon!
Dames, heeren! — Kom ik ongelegen?
LUKAS
Welnee! Wat wou je?
DE LAKEI
De Landheer zendt me.
GONDA
De Landheer? Hier?
DE LAKEI
Hoe laat het u behaagt,
Dat Zijne Hoogheid u bezoeken komt?
LUKAS
Ik zou toch mòrgen....
DE LAKEI
....Jawel, ik weet het,
Maar de Landheer is van plan veranderd.
Kunt u Zijn Hoogheid in het middaguur
Ontvangen?
LUKAS
Da's goed....
DE LAKEI
Ik zal 't zeggen.
Uw dienaar, dames, heeren. Au revoir!
RAKET
O wàt? — Tot voor de [illegible] boog-ie neer!
GONDA
De Landheer hièr? Wat is 'r dan gebeurd?
Dat kan toch niet — dat is toch gekkenwerk....
LUKAS
Mijn werk! Mijn werk, dat eens je heb verbrand,
Mijn werk, dat straks je voor den twééden keer....
Hier is de sleutel. Ben je nog belust?

Hoera, mijn wraak danst door de werkplaats rond,
Springt door den hoepel van je open mond,
Die zooveel zots opeens niet bergen kan!
(grijpt een schuier, begint te vegen)
Nou? Helpt me niemand?
(tot Raket)
Zie jij enkel ham
En bruingebakken brood? Pak an! Ruim op!
De Landheer heeft aan vuil 'n broertje dood.
Aan 't hof vind je geen spaanders, meel van hout,
Geen krullen, splinters en geen pot met lijm!
Hoe is 't nou? Staat alles op z'n kop
Vandaag, dat elkeen luiert en ik sloof?

RAKET

Wij slapen nog — en jij — jij ben de droom!
Straks vlieg je op je bezem door de lucht....

ADAM

Ik ben 'r angstig van....

GONDA

....Zou jij nou niet?....
Vertel dan toch! Wat heb jij uit te staan —
En zoo ineens! — met Landheer en met hof?....

LUKAS

....Met héél de Menschheid! — 'k Heb 'n wonderding,
'n Reuzedaad voor iedereen volbracht!
Nou wil je weten — nou 't geiten gaf
En eieren op m'n rug! Heb je je straf?
't Houten speelgoed dat daarginder wacht,
Dat koddigst maaksel, bang voor vrouwe-hand,
Daar net nog — was 't niet? — is mórgen Macht,
Macht bóven Landheer, bóven jou en mij,
Macht boven ieder die van arbeid leeft,
Macht als m'n schuier, die den grond schoonveegt,
(tot Adam)
Macht die jouw voet aan het pedaal vervangt,
Mocht die het koren maalt, de druiven perst,
De zwaarste boomen als 'n stroobies snijdt,
De ertsen speelsch uit diepste schachten draagt,
Het bronwater tot naar de wolken zwiept,
Balken en binten als 'n vezel scheurt —
En, snakerij! — meer poppen in één uur,

Met armen, beenen, hoofden maakt, dan jij
Van ochtendlicht tot avond in 'n jaar!
(een geblufte stilte)
'n Ander pak! Ik glim an mouw en knie....
Of kan 'k zoo?

GONDA

Natuurlijk niet! — Ik ben
Zoo duizlig in m'n hoofd — dat als die man,
Die met z'n gouden pet, 'r niet geweest,
En in m'n hand 't geld.... 'k denken zou,
Dat hij....

LUKAS

....'t Kan 'r wel een keer bij....

GONDA

....Kom mee! (kust hem)
Je zondagsch goed — en zet den bezem neer.
Jij vader ook. En Marjolein! Ik beef,
Ik tril an handen en an voeten na.
(tot Raket)
Wat wacht jij nog? 't Kan bestig zonder jou!

VEERTIENDE TOONEEL

RAKET MARJOLEIN

RAKET

Zónder mij — nee nooit! Hij zou me missen.
Nou vlug 'n rijgsteek door m'n kruis gehaald,
M'n pooten lekker wasschen en m'n snuit
— Met zéép — en als de Landheer me dàn ziet —
Gelooft-ie niet dat ik het zèlf nog ben.

(af)

MARJOLEIN (heeft even onbewogen gezeten, staat moeilijk op, gaat op de stalling toe, steekt de hand door de spijlen van het hek, betast de geite-koppen. Dan, triestig, opent ze een venster, overstroomd door zonlicht).

O, lieve zon — wat gloei je om m'n hoofd....
(in de kamer klinkt Lukas' schaterlach)
Hij lacht — voor 't eerst sinds langen tijd — bij háár.
(zit neer voor het raam, de handen gevouwen)

EINDE VAN HET EERSTE BEDRIJF

TWEEDE BEDRIJF

(De opgeruimde werkplaats van Bedrijf I. Voor geitenstal en kippenren drapeert een kleed. Op de tafel, onder een doek verborgen, staat het model)

EERSTE TOONEEL

RAKET BLINDE MARJOLEIN

RAKET (praat met de dieren, terwijl hij het kleed bevestigt)
Nou vraag ik je: is dat geen dólle haan?
Die kakelt als een kip en schopt lawaai
En wringt z'n kop tusschen de spijlen door
En denkt dat h ij de wijsheid heeft in pacht!
Weg met je lellen en je roode kuif,
Vort met je kam en je brutale snuit!
Ik doe voor 't laatst den lap er voor. En koescht!
I k zeg 't is avond, nàcht. Wip op je stok!
Goed zoo. 'n Lust hoe ik den dief dresseer....
De grootste schreeuwer wordt in 't donker tam.
Wat jij?
BLINDE MARJOLEIN (glimlachend)
....Ja, in 't donker wórd je tam....
RAKET (de werkplaats bekijkend)
't Ziet 'r waarachtig voor 'n bruiloft uit!
Geen spaanders en geen zaagsel op den grond,
Geen draaibank en geen kit — geen kluiten verf!
Als straks de Landheer hier is op bezoek,
Zal-ie gebluft een gat slaan in de lucht.
Snij 'k nou de poppen van de lijnen af,
Dan wordt 't héélemaal 'n kermiskeet!
(klimt op een kruk, aarzelt)
Nee, nee, verdraaid! Niet één doet óns 't na
In 't dorp. Wie hakt 'r oogen in 't hout,
Die open gaan en weer vanzelve dicht?
Niet een verstaat het groote wonderwerk,
Om ze te laten zeggen páááá of máááá —
Pàpà — màmà! dat je 't zelf gelooft!
(betast de poppen)
En dan jij kleeft — en jij ben nog klesnat,
En als 'k tel de ouwe rekensom:
Beter tien poppen veilig in de lucht
(bedoelt het model op de tafel)
Dan wat te hóóg vliegt — boven je verstand.
De Landheer zal niet weten hoe-ie 't heeft:
Hier hangt een Koningin aan d' eigen nek,

En daar een Raadsheer aan 'n dubble strop,
En daar een Hopman naast een soldenier.
Ik lach m' een kriek: 't is of 't heele Hof
Op hoog bevel den laatsten adem blaast!
Ben jij nog niet gekleed? (af van kruk)

BLINDE MARJOLEIN

....Ik blijf bij 't kind.

RAKET

Kom jij niet h i e r, wanneer 't heele dorp
In rep en roer is om de hooge Eer....?

BLINDE MARJOLEIN

Ik? Nee. Ik ben te veel vandaag.

RAKET

Te veel?

BLINDE MARJOLEIN

Ik weet 'r alles van.

RAKET

Dat kàn toch niet!
Hoe wou jij weten, als 'r niemand weet?

BLINDE MARJOLEIN

Hij heeft 't me verteld — ik zie 't zóó.
Ik pas op 't kind. (tast de werkplaats rond)
Hangt voor den stal 'n kleed?
Waarvoor?

RAKET

Laat hangen nou!

BLINDE MARJOLEIN

't Is toch dag?

RAKET

Dat 's juist daarom! Bij nacht ziet niemand wat,
Geen geiten-morsboel en geen kippendrek.

BLINDE MARJOLEIN

Ach, arme haan, word jij hier zoo gefopt
En durf je niet meer kraaien achter 't dek?
En knijp je nou je kralen oogjens toe,
Terwijl de vogels zingen en de zon
Zoo hardop lacht, dat ik haar lachen hóór....
(klimt op kruk bij klok)
De groote wijzer staat op twaalf. Op twee
De kleine. Tik, tik, tik. Nou gaat ze slaan.
Een. Twee. Twee uur. Ik ben er angstig van.

TWEEDE TOONEEL

DE VORIGEN ADAM

ADAM
Schiet op, Raket, en neem je prullen mee!
RAKET
Ik hink al één-beens met bekwamen spoed! (af)
ADAM
Wat sta je daar, Marjo?.... Hoor je me niet?
BLINDE MARJOLEIN
Grootvader, ben je blij?
ADAM
Zoo blij als jij!
BLINDE MARJOLEIN
Als ik.... Ik weet niet of 't blijdschap is....
Ik schrik bij ieder ongewoon geluid,
En luister met zoo'n vreemd geklop in 't hoofd
Of onraad sluipt achter 't venstergat.
ADAM (lacht)
Dat is het nieuwe leven in den ren —
Da's ongewoon — en 't rinklen van 't geld....
BLINDE MARJOLEIN
Ik weet 't niet. Dit is ons huis niet meer,
Dit is een ander huis, met andren klank,
Waarvan de stand der dingen is verzet....
ADAM
Een ander huis! We hebben wijn geproefd,
Die je met kleine smakjes langzaam dronk,
En niet te veel, omdat ze koppig was....
Een ander huis, ja, ja, maar zonder zorg —
Kreeg jij geen gouden rijder voor jezelf?
BLINDE MARJOLEIN
Al was m'n heele hand bedekt met goud,
Al droeg ik schatten in mijn schoot, wat dan?
Is er voor mij verschil, dat ik kan zién,
Tusschen een edelsteen en ànderen s t e e n,
Tusschen het kleed, waarmee 'k ter kerke ga
En dat waarop de modder heeft gespat?
Praat niet een bloem weer telkens met haar géûr,
Daagt niet de dag door 't jonge dag-rumoer,

Traagt niet de nacht in doode stilte aan,
Weet ik van menschen anders dan de stem?
(bedwingt zich)
Vandaag zijn 't dezelfde stemmen niet.
Mijn zuster lacht — en heeft haar man gekust
Sinds langen tijd voor 't eerst — en hij doet druk
Bij drank en spreekt zooals een a n d e r spreekt.
En jij. Jouw adem is jouw adem niet.
Je voet trapt geen pedaal. Ik hoor geen hout,
Dat krullen vallen laat en waar ik stap
Praten geen platgetreden spaanders mee.
(bij 't raam)
Dit is de ouwe, lieve, warme zon,
Maar niet 't bladgesuis van allen dag.
De struiken kloppen zachtjens tegen 't raam,
Alsof ze vragen wat er gaande is....
Hóór je 't?

ADAM
Welnee, m'n kind!

BLINDE MARJOLEIN
Hoor je 't niet?
Ik hoor zooveel, meer dan ik zeggen durf....
Straks was 'k m'n houvast kwijt, was 'k hulpeloos,
Toen 'k enkel overstak van hier naar daar,
Van waar jij zit tot aan de rechtsche deur.
Ik liep 't duizendmaal, wist niet meer hóé.
Voor 't eerst na jaren zei de s t i l t e me,
Dat ik alléén, tastend in 't — duister ging.
'k Ben bang. Bang voor 't stormweer dat ik vóél,
Láng voor de boomen buigen in den wind.
Heb ik het laatst geen dag vooruit gezien,
Toen de orkaan de muren beven deed,
De bergstroom alles sleurde naar 't dal
En 't zoo sneeuwde dat je scheppen moest
Twee dagen lang, eer je weer buiten kon....
'k Ben bang. (gelach) Dit is geen lachen van geluk.

ADAM (lachend)
Geluk of ongeluk — er is een God,
Die als de nood 't hoogst — net als vandaag —
Z'n groote, ongedachte uitkomst geeft....

BLINDE MARJOLEIN
Er is geen God.
ADAM
Geen God? Hoe dùrf je 't aan!
BLINDE MARJOLEIN
Ik zeg er is geen God, die dàt bestaat!
ADAM
Schaam je, m'n kind!
BLINDE MARJOLEIN
Ik schaam me voor een God,
Die tooit den dag en zoo een schepsel laat!
ADAM (neemt haar bij de hand. Zij knielt bij hem)
Kom hier, m'n kind — en leg je hoofdje neer,
En laat me met je praten of je nog
'n Dreumes ben en ik niet ouder werd.
Zoo zat je als kleine, speelsche meid —
Dat weet je wel — voor vele jaren her.
Je vader stierf. Ik moest wéér vader zijn,
Moest van het leven zeggen wat ik wist,
Terwijl ik zelf zoo'n zwakke weter was.
Soms sliep je niet en bleef ik bij je bed,
Vertelde sprookjes van 'n wonderland.
Je oogen droomden dan bij 't avondrood
En als dan iedre bergspits stond in vlam,
De sneeuw zoo gloeide als een laaiend vuur,
De ruiten kaatsten zacht 't zonnegoud,
Gelóófde jij, m'n kind, in het verhaal
Van dwergen, elfen en van de prinses,
Die door een zonnestraal gedragen werd
Over den afgrond heen naar 't menschendal.
Eens vroeg je me, terwijl je zat als nu:
Is er een God en wáár, grootva, woont hij?
Ik zei je toen: hij 's boven en benee,
In 't Licht, in 't groen, in d' oogen van een gems,
In 't stuifmeel en in iedren knop, die splijt,
In maan en ster, in iedre beek en in
Elk hoekje van je ziel, dag en nacht....
Z'n glimlach glijdt over de bergen heen
En als zijn adem neerwiegt in het dal,
Botten de varens jonge blaadjes uit,
Slurpen de kelken van de bloemen dauw

En kweelt het zingen van de vogels op
In een festijn van blijden lentedag.
(buiten zingen vogels)
Je dacht dat dat toen óók een sprookje was
En zei: als 't winter is gaat alles dood.
God bouwt zijn tempel iedren dag opnieuw,
Zei ik je weer en jij zei 't me na.

BLINDE MARJOLEIN

God bouwt zijn tempel iedren dag opnieuw.

ADAM

Hij ploegt den akker in het groot, m'n kind,
En niet in 't klein. En wat de dag ook brengt,
't Is alles G o d voor wie maar even denkt.
Nou hou ik ook mijn oogen toe als jij
En druk je hand.
(Zij zitten onbewogen. Een stilte)

BLINDE MARJOLEIN

Jij hebt zoo'n goeie stem.
(Een hoornsignaal)

DERDE TOONEEL

DE VORIGEN RAKET GONDA daarna LUKAS

RAKET (achter het raam)
Daar komt-ie aan!.... Verdraaid 'n heele stoet!
Z'n hengst slaat bokkesprongen in de lucht,
Hoera! En 't heele dorp holt achter hem!
Hoera! Ik heet u welkom, eedle Heer....
Ik ben Raket, de eerste dienaar hier....
Ik ben....
GONDA (van links)
Jij ben niet wijs! Weg van 't raam!
Mot hij je broek zien met die scheur 'r in!
RAKET
Ik buig toch zóó — en niet met d' anderen kant!
Kan hij dan ruiken dat m'n kruis kaduuk
En door 't bukken weer aan flarden is?
'k Heb wijn gesnoept en ben zoo welbespraakt,
Dat ik tién welkomstredes houen kan!
GONDA
Kom je 'r in?
RAKET (door de deur)
Hier is m'n eene been
En als je 't vriendlijk vraagt, stapt ook de helft,
De wederhelft, met de drie-teenen-voet,
Naar binnen....
(met het hoofd door 't raam)
Hoera! Een, twee, drie, vier, vijf.
Ze stappen met d'r vijven van 't paard!
Maar als je me nou op de pijnbank legt,
Weet 'k niet, of hij — óf hij de Landheer is!
Als ik hem was, dan trok ik zoo'n gezicht,
Dat iedre idioot 't daâlijk zag....
GONDA
Ach, lieve Heer, en Lukas is er niet! (roepend)
Lukas!
RAKET
Die zit nog in de duiventil!
(roept bij de trap)
Vollek! Patroon!

GONDA

Schreeuw toch niet zoo!.... Lukas!

LUKAS (boven op de trap, terwijl Marjolein heengaat)

Hier ben ík al. Ík heb m'n baard geknipt
En zie er als een voorjaarsdoffer uit.
'k Heb met m'n eigen beeld getrekkebekt
'n Half uur voor 't kapotte spiegelglas
Tot 'k niet meer wist of ik 't zelf wel was,
Of dat een ander met een ànder snuit
Zich in mijn Zondagskleeren had verstopt!
(tot Gonda)
Nou, ben ik zoo je maat, gekapt, gekuifd?

GONDA

Kom van de trap! De Landheer is er al!

LUKAS

Is hij 'r al? Dan neem 'k de houding aan!
Jij vader hier en Gonda daar....

RAKET

En ik?

LUKAS

Jij bij de draaibank! Nee, nog verder weg!

RAKET

Dan zal 'k maar zitten op me hurken neer
En doen op slag of 'k niet geboren ben!
Maar als je steken blijft in d' welkomstgroet,
Neem ik het woord en predik voor de vuist!

GONDA

Hou toch je mond!

RAKET

Ik zwijg als in m'n graf,
En als 't spaak loopt, draai ik me 'r in om....

VIERDE TOONEEL

LUKAS GONDA ADAM RAKET DE LANDHEER
DE LIJFARTS DE HOPMAN
DE KLOOSTERBROEDER ANDREAS DE LAKEI

ANDREAS
Dat is hij, Hoogheid, bij de tafel daar.
LANDHEER
Ben jij de man?
LUKAS
Die ben 'k van huid tot haar....
Dit is mijn vrouw en dit haar grootvader....
RAKET
En ik — ik tel niet mee! 't Is netjes hoor:
Dat 's stank voor dank.... Daar sloof je je voor uit!
LANDHEER
Is dat uw zoon?
LUKAS (glimlachend)
Nee....
RAKET
Goddank niet!
GONDA
Wees stil!
LANDHEER
Ik heb, mijn beste vriend, de teekening,
Die gij me zondt aan deze heeren hier,
Mijn biechtvader, mijn lijfarts, den hopman
En aan Andrés, mijn vertrouweling,
Getoond. En 't advies, na rijp beraad,
Was het model van dichtebij te zien.
Als 't is wat het belooft....
LIJFARTS
....En g' ons niet fopt....
ANDREAS
En het niet stil staat na een week of wat....
KLOOSTERBROEDER
En het geen werk des duivels is, mijn vriend....
LANDHEER
Ge hoort: wij zijn het eens, dan koop ik het,
En geef u 't volle loon, dat gij verdient....

LUKAS
Wanneer?.... Vandaag?
RAKET
We geven geen krediet:
De tijd is slecht — 't is boter bij de visch....
HOPMAN (hem porrend)
Men neemt zijn pet af waar de Landheer is
En geve antwoord, als iets wordt gevráágd!
RAKET
Ik dank u, Hopman — zink weer in mijn graf!
LANDHEER
Laat eerst ons zien hoe of de werking is
En hoe gij het wilt bouwen in het groot.
LUKAS (trekt het kleed van het model)
Hier toon ik u hoe of het worden moet....
GONDA
Geef eerst een stoel....
RAKET
....Er is geen hééle meer.
Hij zakt er vierkant door....
LANDHEER
Ik blijf wel staan.
Bravo! Dat ziet er weergaasch-handig uit!
LIJFARTS
Men kan wel merken dat hij speelgoed maakt.
Dat is getimmerd met een zekerheid
En keurig geboetseerd in elke voeg....
Maar of het nuttig is....
KLOOSTERBROEDER
....En of het màg....
ANDREAS
Dat is een knutselwerk van weken, niet?
LUKAS
Het knutselwerk was niets, maar 't dènken, heer,
't Reeknen maanden lang, om 't doode punt,
Dat door de eb en vloed ontstaat, t' ontgaan.
Ik geef mijn woord, dat er geen cijferfout,
Geen haapren en geen horten mooglijk is,
Dat de natuur door wat hier speelgoed lijkt
Een zoo geweld'ge kracht ontwikkelen kan,
Als niemand dùrfde droomen tot vandaag.

LIJFARTS
Ja, ja, maar 't wetenschappelijk bewijs....
ANDREAS
Ja, juist. De landheer vraagt geen praat, maar dáád!
KLOOSTERBROEDER
En daad, die onze Leer aanvaarden mag....
LANDHEER
Nu vraag ik, heeren, of dit is de weg,
En of dat wordt het eensgezind besluit....
KLOOSTERBROEDER
Men strekt de hand niet naar de wolken uit.
Men taste niet naar dingen, die de Heer
Met wijs beleid buiten 't bereik gesteld....
LANDHEER
Eerwaarde Vader, 'k geef dat gaarne toe,
Maar zie niet in waarom de waterdruk —
Neem aan, dat hij het ons betoogen kan —
Den menschenarbeid niet verlichten mag.
Laat hem het woord. En schort uw oordeel op.
Ziezoo. Ik ben gehoor.
(tot Soldenier buiten bij rumoer van het volk)
Zeg aan het volk,
Dat ik verzoek om stilte op m ij n grond,
Of anders....
RAKET
Sla ze rustig op d'r snoet.
LANDHEER
Ik ben gehoor....
LUKAS
En, Hoogheid, ik bereid.
De welvaart, die er wàs in deze streek,
En die nog afnam bij elk nieuw geslacht,
Berust op 't goede hout en — menschenvlijt.
Er is geen hut haast zonder het pedaal,
Dat door geduldigen voet gedreven wordt,
Om 't lenig hout te geven iedren vorm,
Die wordt gewenscht. 'k Zag van m'n eerste jeugd
Hoe van den morgen tot den laten nacht,
Mijn eigen vader daar gebogen stond
En trapte. Mijn vader had een heel zwak hart.

Eens op een dag, terwijl 't pedaal nog ging,
Viel log hij neer, als ballast uit den wrong
Der doorgesleten touwen. Hij had zich
Doodgetrapt. Mijn oudste broer, pas dertien,
Was toen de arbeidskracht bij het pedaal.
En trapte. Hij was niet sterk, Uw Hoogheid,
En lei het na wat jaren sukklend af.
Toen kwam mijn tweede broer en ook zijn voet
Dreef het pedaal dat snorrend loopen bleef,
Tot dat ook hij....

LIJFARTS

....Je zou vertellen van

ANDREAS (aanvullend)

....'t Model!

KLOOSTERBROEDER

....De teekening....

LANDHEER

....Ik mis den tijd,
Mijn jonge vriend, voor het verhaal: hoe oud
Uw vader werd en wat uw broeder deed.
Een ieder heeft zoo-wat in d' eigen kring....
Ga korter voort en houdt u bij de zaak.

LIJFARTS (bij Lukas' stil geglimlach)

Wat zwijg je nu?

RAKET

Hij is de klus al kwijt....

LUKAS

Toen dan mijn tweede broer gestorven was,
Hierboven, op de kamer, in het stroo,
En ik, twaalf jaar, met moeder dee het werk,
Stal ik soms voor mezelf wat vrijen tijd,
En heel den Zondag roofde ik met vreugd....

KLOOSTERBROEDER

Je ging niet naar de Kerk?

LUKAS

'k Lei in het mos,
Languit — daar waar de bergstroom nederstort,
En in zijn bedding alles vluchtend wijkt
En wat niet wijken wil, wordt meegesleurd.
Dáár droomde ik bij 't heesche buldren van
Het klotsend en het kokend water, dat

Hijgend van de bergen naar den rotswand,
Zijn witte vlammen en zijn vonken slaat....
En dáár volrijpte in mijn jongenshoofd
Het kwieke tandrad-ding, rad van fortuin,
Dat hier in brooze latten voor u staat,
Dat van den zwaren arbeid 't sloopendst deel,
Met matelooze kracht vervangen zal.
Wij hebben de Natuur niet uitgebuit,
Verspillen nog de warmte van de zon,
Die eens het groote haardvuur worden móét,
Als er geen brandstof meer te vinden is,
Verspillen ook de oerkracht van de zee,
Waarvan de vloed een peezig trekdier wordt,
Wanneer het menschelijk vernuft hem spant
In het gareel, dat méér dan eeuwen trekt....

KLOOSTERBROEDER

Hoogheid!

LANDHEER

Laat gaan hem, broeder, 'k mag dat wel....

LIJFARTS

Zijn tong hinkt heen en weer....

RAKET

Zijn tong — mijn voet!

LANDHEER

We treffen, heeren, hier 'n frisschen snaak:
Geeft hem z'n kans! Dus, als ik wel begrijp,
Wou jij als er geen kool, geen hout meer is,
Het koude water warmen óp de zon
Of in een zonnestraal. Leg me dat uit....

LUKAS

De zon, die door een bolgeslepen glas
Uw hand beschijnt, brandt er zoo'n vinnig gat,
Dat niemand ongeloovig lachen kan,
En zelfs uw lijfarts niet, als ik beweer,
Dat door een lens, die sterker wordt vergroot,
Een gloed ontstaat, die niemand ooit vermoed....

ANDREAS

Ja, ja — ik ruik de lucht al van 't gebraad,
Dat op zoo'n zonne-oven wordt gesmoord....

LIJFARTS

We stappen, Hoogheid, hier op 't hobbelpaard,

Dat driftig-steigerend op hol gaat slaan
In een héél aardig, vruchtbaar droomenland!
Als ook die toestel zulke sprongen maakt,
Vrees ik, dat Uwe Hoogheid is bekocht....

LANDHEER

Bekocht? Waarom? Het lijkt me niet zoo dwaas!

KLOOSTERBROEDER

't Is zotteklap, dien men niet ernstig neemt!

LIJFARTS

De zon! De vloed der zee! Hoogheid, ik pas!

LANDHEER

Dat doe ik mee, als hij is uitgepraat.
Geeft hem z'n kans! Ik bind mij nog tot niets.

LUKAS

Bij vloed en eb en als de bergstroom valt,
Grijp ik de stuwkracht in de bakken hier.
De tegenwichten snoeren 't ijzer juk
En dwingen 't schepblad op 't watervlak,
Al naar de stand der bovenstrooming is.
Bij vloed stijgt de balans als weegschaal mee,
Bij eb daalt zij door 't drukkend tegenwicht.
Het tandrad hier draagt de beweging voort
En perst de stang in deze zuigerkolf,
Terwijl de as in kussenblokken draait.
Dit is de aanzetspie en dit het wiel,
Dat met zijn reuze-schijf het doode punt
Door wentling dezer stangen overwint.
Hier is een ijzeren kruiskop aangebracht,
En hier een tweede as, die met haar hals
In lagers rust en 't tandrad snorren doet,
Dat op zijn beurt het rad van het pedaal
Zonder het trappen van één voet beweegt.
Wat nu nog honderd-duizend menschen doen,
Doet hier de kracht, die als een droomjonkvrouw
Door 't lachend wekken van den prins ontwaakt.
Wij hebben, Hoogheid, thans een dubble keus:
De sterke bergstroom hier of daar de zee.
De bergstroom staat gereed en biedt een kans,
Die wetenschappelijk onfeilbaar is —
En als de bergstroom in den winter stokt,
Draait vóórt het raderweb door d' eb en vloed,

Als ik een tweede toestel henen bouw
Over het rotsgevaarte in de zee,
Die van geen wijken weet en altijd werkt,
Of 't winter of dat 't zomer is, bij dag
En nacht, en altijd weer zijn branding slaat.

LANDHEER

Dat lijkt heel aardig, vriend....

LIJFARTS

....Op het papier!

ANDREAS

En als het niet gelukt?

LUKAS

Ik zeg het lukt!
En 't is pas het begin. Ge wint een kracht,
Oneindig grooter dan de felste wind,
Die nu het koren in de molens maalt.

LANDHEER

Dus met dien toestel zou ik 't heele land
Voorzien? Een werktuig voor het heele volk?

LUKAS

Het wordt een dageraad. De nieuwe dag.
Het vroeger slavenwerk doet de Natuur....

KLOOSTERBROEDER

Het vróéger slavenwerk!.... Ik duld het niet,
Dat God's natuur op die manier gehoond,
Bespot, beschimpt, verlaagd, vertreden wordt!
Hier is geen man aan 't woord, die dankbaar buigt
Den dommen, kleinen, zwakken menschenrug
Voor d' opperst-hoogen wil van onzen Heer,
Maar een, die driest, den eigen dwazen geest
Met overschatting van het eigen zélf aanbidt!
„Het vróéger slavenwerk doet de Natuur...."
Er z ij n geen slaven in het oog van God
En Godes schepping is te groot en schoon
Om knechtschen arbeid voor een zót te doen!

LUKAS

Er staat geschreven in het testament:
Vervult de Aarde en bedwingt haar ook —
En tot vandaag, o, broeder, was 't omgekeerd,
Bedwong ze óns....

KLOOSTERBROEDER
Gij matigt u het recht,
Gij léék, te leggen uit de heil'ge schrift?
LUKAS
'k Zeg enkel, broeder, ga naar 't Kerkhof heen,
Waar houten kruisen naast elkander staan:
Mijn vader en mijn broeders liggen daar.
KLOOSTERBROEDER
'k Heb ze bediend. Zij klaagden niet....
LUKAS
....Ik klaag!
En geef m'n daad!
KLOOSTERBROEDER
Die uit den Booze is!
LUKAS
Daar zwijg ik bij....
LANDHEER
Ik heb u aangehoord,
Mijn beste broeder, maar bij mijn eer
Ik zie niet in 't kwade van 't geval....
Wat doet de wind, die molenwieken drijft,
Wat doet de sluis, die 't water tegenhoudt
En wat de wetering? Als 't zondig is,
Hebt gij gelijk, maar als het nuttig blijkt,
De welvaart in deez' streek vermeerdren kan
En de gezondheid van den onderdaan —
(tot lijfarts)
Wat gij als arts?....
KLOOSTERBROEDER
Ik zeg....
LANDHEER
....Nee, elk zijn beurt!
Ik bind mij nog tot niets. Ik onderzoek.
LIJFARTS
Ik sta er, Hoogheid, nog glimlachend bij:
'k Herhaal, het klinkt heel aardig op — papier.
Het ziet er keurig uit, maar op — papier.
Het heeft een reuze-kracht, maar op — papier....
Ik denk aan 't voorjaar, als de bergstroom zwelt
En in zijn vaart buiten de oevers treedt

En van de rotsen zware brokken steen
Loswroet — hoe dan?
LUKAS
Hier is het rasterwerk.
LIJFARTS
Jawel, maar 't rasterwerk dat onze vórst
Niet wordt bekocht? Dat is de werkelijkheid.
Ik kop geen kat, geen toestel in een zak:
Dat's mijn advies. Gij licht het handig toe,
Maar zoo 't daar staat, is 't speelgoed voor een kind,
Gelijk die poppen, man! De wetenschap
Berust op feiten en op de praktijk,
Niet op „bedoelingen", niet op — papier.
LANDHEER
En gij, Andrèas, wat zegt gij?
ANDREAS (opschrikkend)
Ik niets!
Ik pas. Ik leg me bij uw meening neer.
Als ik den broeder hoor, heeft die gelijk
En als de lijfarts spreekt, heeft diè gelijk.
'k Zit met mijn eigen denken op een wip,
Dan met een schok omhoog, dan weer omlaag....
Wanneer u w wijsheid en u w inzicht ons —
Of liever mij — i k zwijg zooals het past,
En klim niet op de schouders van mijn vorst —
Wanneer u w scherpe geest den doorslag geeft,
Buig ik en krijgt de wip haar evenwicht,
Omdat 'k eerst weten màg, als g ij het weet,
Ik heb gezegd.
RAKET
.. .Bravo!
HOPMAN
....Hou jij je snuit!
LIJFARTS
Hoogheid....
KLOOSTERBROEDER
....Met uw verlof....
LANDHEER
....Hij heeft gelijk!
Die menschen zouden kunnen wanen, dat
Een vorst regeert, maar niet met eigen wil

En dat 'k met onverstand in aarzeling
Hier in uw midden sta. Dat gaat zoo niet.
Als 'k wik en weeg, is 't bij de gratie Gods.
En als m ij n bergstroom dit volbrengen kan,
M ij n water, in m ij n land, voor dit m ij n volk,
Dan neem 'k de proef, ook met uw tegenspraak!
(tot Lukas)
Maar 'k waarschuw, vriend, randt het geloof niet aan..
De broeder heeft gelijk — het k o n soms zijn,
En a l s het k a n ben ik uw hoeder niet.
Mijn lijfarts dacht — en ik dacht het vóór hem —
Ik zei u al: ik bind mij nog tot niets —
I k koop geen kat in een gesloten zak.
Men heeft mij honderd keer al bij mijn neus,
Met groote, dikke woorden beetgehad:
Me meer dan honderd keeren opgelicht....

LUKAS (onstuimig)
Als 'k u oplicht, licht ik mijzelven op,
Bedrieg 'k in de eerste plaats 't eigen ik,
Heb ik mijzelf belogen jarenlang,
En heb mezelf verdoemd tot bedelaar,
Die voor een fooi zijn ziel verkwanselen wil!
Ik zweer u bij 't leven van mijn kind,
Dat ik mij niet vergis, de waarheid spreek,
En dat om te bewijzen wat ik zeg,
Ik mijn ontdekking in uw handen laat,
Het loon u s c h e n k tot dat de toestel werkt!
Is dat een ruil, waarbij u is bekocht?

LANDHEER
Dus eerst het geld....

LUKAS
Als 't werktuig u voldoet.

LANDHEER
Ik word de eigenaar....

LUKAS
....Van af vandaag,
Van af dit oogenblik. Ik tree terug....

LANDHEER
En alle rechten....?

LUKAS
....Sta ik u hier af,

Zoo zeker ben ik dat het werk gelukt....
LANDHEER.
Noteer dat Andréas....
ANDREAS (met gebaar naar voorhoofd)
....'t Staat er gegrift!
LANDHEER
De lei, die dáár door u beschreven wordt,
Mijn brave kameraad, wordt schoongespoeld —
Naar 'k eerlijk vrees, op zeer gezetten tijd,
Door den Sauternes en den bourgognewijn,
Waarop als proever gij het toezicht hebt....
Noteer het weer, maar liever zwart op wit.
(De Lakei geeft gereedschap. Andréas schrijft op de draaibank)
„'k Verkoop op heden aan mijn Vorst".... Nu dan!
ANDREAS
De letters hobblen op die ruwe bank....
LANDHEER
Zijt ge zoo ver? Op heden aan mijn Vorst
„Het werktuig, dat ik heb ontdekt...."
ANDREAS
....Ontdekt....
LANDHEER
„Ik sta Zijn Hoogheid alle rechten af,
„En krijg het loon van duizend rijders eerst,
„Wanneer 't den Vorst behaagt voldaan te zijn...."
(tot Lukas)
Als ge dat teekent, zijn we 't samen eens.
KLOOSTERBROEDER
Ik waarschuw, Hoogheid....
LANDHEER (glimlachend)
....'k Bind me nog tot niets.
Ge zijt zoo heetgebakerd, broeder, als
Een jonge koorknaap, die het licht ontsteekt,
Terwijl de zon nog aan den hemel brandt:
Ik bind me nog tot niets. Hij bindt zich wel.
(Adam, Gonda, Raket, Andréas en de Hopman buigen zich over de draaibank, terwijl Lukas lachend zijn handteekening zet. Marjolein, van links, met Anneke in de armen, hoort de laatste

woorden van het door den Landheer, den Broeder en den Lijfarts gevoerde gesprek).

Zet ik daarmee iets op het spel? Welnu?
Doe nooit iets met geweld, maar met verstand.
We zullen overwegen of het kan.
En geeft het winst, dan kijk ik op geen deel
Voor u.... Ik houd van dingen in het groot....

KLOOSTERBROEDER

Gij kweekt een lui en ontevreden volk,
Als de Natuur het werk van menschen doet....

LANDHEER

Ik heb nog niet gebouwd, maar àls ik bouw,
En het zoo gaat als gij te vroeg voorspelt,
Dan sloop ik weer — het sloopen is geen kunst:
Ik ben de eigenaar — hij telt niet mee....

LIJFARTS (vinnig tot Marjolein)

Dat's onbeschaamd, gij sluipt dichtbij en staat
Met open mond en luistert af 't gesprek!

BLINDE MARJOLEIN

'k Wou naar de bedstee gaan — het kind is ziek.
Ik kon hier niet voorbij.

LIJFARTS

Loop achterom!

BLINDE MARJOLEIN

Dat kan ik niet. 't Is hier zoo vol....

LIJFARTS

Zoo vol?
Het past niet dat ge zoo den Vorst aankijkt!

BLINDE MARJOLEIN

Ik zie u niet. 'k Zie niemand hier. 'k Ben blind.
Ga wat opzij, als ik het vragen mag.
Ik ken alleen den weg van hier tot daar....

GONDA

Ze wist niet dat er was zulk hoog bezoek....
(neemt haar het kind af)

LANDHEER

Ben jij geboren zoo?

BLINDE MARJOLEIN

Wie spreekt er nu?

LIJFARTS
De Vorst. Dat hoort een elk toch aan de stem.
BLINDE MARJOLEIN
Ik niet.
LANDHEER
Is zij geboren zoo?
BLINDE MARJOLEIN
....Nee, Heer,
Van dag en nacht wist ik het onderscheid.
LIJFARTS
Sinds wanneer ben je blind?
BLINDE MARJOLEIN
Van af den dag,
Toen in dit huis het kind geboren werd.
LIJFARTS
Dus na je moederschap?
BLINDE MARJOLEIN
't Is niet m ij n kind.
Gelukkig niet. Ik kan geen moeder zijn.
LANDHEER
't Is zonde voor zoo'n lief en knap gezicht....
Nu zijn we klaar?.... Wat lach jij, Andréas?
ANDREAS
Hier is het stuk — hieronder staat de.... naam.
LANDHEER
De naam.... Is dat een naam? Schrijf jij zóó, vriend?
LUKAS
Ik kan wel teekenen en wel lezen, Heer,
Ik denk en droom en bouw het vreemdst ontwerp,
Maar 't lastig hanepooten van mijn naam,
Heb 'k nooit geleerd, omdat ik in mijn jeugd
Hier met de andren aan de draaibank stond.
Ik teeken met een kruis en letter L....
RAKET
Kruis hier, kruis daar — kruis overal!
LANDHEER
't Is goed:
En handslag nog dat het beklonken is —
Beklonken na nog diep en wijs beraad.
Ik doe het eerst in 't klein en dan in 't groot,
En als ik bouw, betaal ik u per maand

Voor uwe hulp — buiten de koopsom om.
Tot weerziens dan. Nog iets! Ik neem het mee.
Hier jongen is een geldstuk. Pak het op.

RAKET (het model opnemend)

Nou kom ik leelijk in 't gedrang.
(tot de anderen)
Na u!
Na u.... Na u.... Na u....
(tot den Lakei)
En ook na u....
We weten net zoo goed as aan 't Hof,
Dat men zijn medemensch de eer bewijst
Van 't aangezicht en niet van 't achterdeel.
(draait zijn voorschot om)
Hoor je 't hoera-geschreeuw? Dat is voor mij....
(af)

VIJFDE TOONEEL

ADAM LUKAS GONDA MARJOLEIN ANNEKE

LUKAS
Wat kijken jullie nou! Zegt niemand wat?
Die hand heeft hij gedrukt. En dat gejuich
Is pas het zwak begin. Let op mijn woord!
Grootva kom hier, kom hier! Kijk uit het raam!
't Zijn er meer dan duizend uit de buurt,
Die zich verdringen om 't model te zien!
(lacht uitbundig)
Raket houdt het zoo trotsch de hoogte in,
Als heilgebeeld in een processiestoet!
Ja juichen jullie maar! Ik jubel mee!
(rukt het doek van den ren)
En jij ook, haan! Hou niet je snuit! Kraai op!
Hij heeft mijn hand gedrukt! Hij neemt het aan!
Nog voor de herfst in 't land, draait bij den stroom
Het wonderrad, dat door mijn hoofd gebouwd....

GONDA
En als 't niet lukt — als hij je niet betaalt?
Je nam zoo'n snel besluit — zoo zónder geld....
Jij raadpleegt nooit — wij waren toch 'r bij!

LUKAS
Al blijft het bij de kippen en den haan —
(tot den haan)
Kraai op! De heele wereld kraait vandaag!
Zit niet zoo suf, jij slaaprig mormeldier! —
Al word ik door hèm vorstlijk opgelicht:
Heb jij de grap gehoord? — ik dee 't hem!
— Als ik de kracht van Stroom en Vloed verplaats,
De bakken zie bewegen en het rad
Tusschen de rotsen vliegwielt in de lucht —
Dan geef ik, vrouw, niet dàt om heel de som,
Want hier draag ik nog zoo-veel plannen rond:
Mijn schatkamer is nog niet uitgeput!
(een stilte. Het volk juicht buiten)
Er is nog wijn! De eene flesch is vol!
Nou wijf: blijft 't 'n feestdag ja of nee?

GONDA
't Zou 'n feestdag zijn — als 't gèld 'r was.
Ik haal den wijn, maar 'k zeg w ij zijn bekocht....
(af)
LUKAS (tot grootvader)
En wat zeg jij? Heb ik het nog verbruid?
ADAM
Ik zeg — ik denk — 'k weet 't waarachtig niet,
Ik heb me afgevraagd, terwijl jij sprak
Terwijl jij héél goed sprak — en ik 't begreep,
Hoe 't worden moet met ons — met ons in 't dorp....
LUKAS
Hoe 't worden moet?.... 'n Nieuwe dag breekt aan!
ADAM
Ik denk — ik meen — dat als die toestel werkt,
Het oude werk óns afgenomen wordt....
LUKAS (een beker wijn uit Gonda's hand grijpend)
Daar drink ik op, daar drink ik nog eens op!
Ik zie geen spoken in den zonneschijn!
(draait met Adam rond)
Ik dans met jou in 't rond!
(kust Gonda)
En jou 'n zoen,
Die buiten wordt gehoord!
(tot Marjolein)
En jij?.... En jij!....
(wil haar ook kussen)
BLINDE MARJOLEIN (hem driftig met de hand afwerend)
Nee, Lukas, 'k wil het niet!
LUKAS
Màg ik jou niet....?
Terwijl Raket m ij n bruid aan 't volk vertoont —
En ik de bruigom ben, die uitgedost,
Na jaren worsteling in 't zonlicht sta?
BLINDE MARJOLEIN
O, Luuk, kom tot jezelf....
(gaat tastend heen)
LUKAS
Kom tot jezelf?
Nou vraag ik je....

RAKET (achter het raam met een joelende en lachende menigte)

Hoera, daar ben ik weer
Zonder dat zware ding, maar dik in 't zweet!
Daar is-ie, kerels: hiep, hiep, hiep, hoera!

(De menigte juicht en wuift)

ZESDE TOONEEL

DE VORIGEN RAKET WOLF REUS PIOEN DE MENIGTE

LUKAS
Ik dank je, vrienden....
PIOEN (in de kamer)
Hiep, hiep, hiep, hoera!
(de menigte juicht en dringt hem achterna)
RAKET
Wie draagt hem op z'n schouders rond? Vooruit!
Als ik het doe — ik met m'n manke been,
Glijdt-ie van mijn gesmeerde schoeren af!
WOLF (Lukas beetgrijpend)
Ik neem de eene helft!
REUS (Lukas oplichtend, die thans midden in de menigte in de hoogte zit)
En ik de rest!
LUKAS (schaterend)
Sta dan toch stil! 'k Word zeeziek, zevenspan!
PIOEN
Jij wordt door ons in 't zonnetje gezet,
Jij weergaasch-knappe baas, jij schobbejak,
Jij heksenmeester en jij goochelaar,
Die ons van 't vervloekt getrap verlost!
Jij wordt de eereburger van 't dorp,
En wie jou anraakt, an te k ij k e n durft,
Die krijgt met duizend armen hier te doen!
Heb ik 't, kameraden, goed gezegd?
(de menigte juicht)
WOLF
Schiet op! Wij dragen hem nou naar 't dal!
REUS
Wij dragen hem nou langs het slot voorbij!
Hij 's een van óns! (Marjolein staat op de trap)
PIOEN
Weest stil! Hij vraagt het woord!
LUKAS
'k Wil zeggen, dat wàt ook gebeuren mag,

Of 'k stijg of val, bij loon of tegenspoed,
Ik ben en blijf voor jullie d' óúwen vriend!
Ik heb niets uitgevonden voor mezelf,
Niet aan de eigen winst het eerst gedacht:
Mijn vreugde was een werk te mogen doen,
Voor jou en jou — en voor wie later komt!
Zet nou me, makkers, op den grond weer neer,
Want 'k zie niks door m'n malle tranen meer....

WOLF

Nee, nee, jij blijft de hoogte in! Naar 't dorp!

REUS

Naar 't dorp! Maakt plaats!

PIOEN

Daar komt de koning aan!

(Alle armen worden geheven. Door de juichende haag, wordt Lukas het huis uitgedragen)

EINDE VAN HET TWEEDE BEDRIJF

DERDE BEDRIJF

(Dezelfde woonkamer-werkplaats, nu met meerder welvaart. In plaats van de verdwenen werkbank is een tweede tafel gekomen. De geitenstal en kippenren zijn weggebroken. In de vrij gekomen ruimte bevindt zich een ouderwetsche kast, waarboven tinnen bekers en sierglazen. Voor de vensters bloembakken. De gordijnen voor de slaapsteden zijn fleuriger, de stoelen nieuw en glanziger. Avond. Gloed van ondergegane zon buiten)

EERSTE TOONEEL

ADAM BLINDE MARJOLEIN ANNEKE

ADAM (bij de slaapstee, waarin het kind onzichtbaar ligt, terwijl hij op z'n schoot een groote pop herstelt)

Slaap je nog niet, jij groote, stoute meid?
Nee heusch, ik weet geen kindersprookjes meer,
'k Ben uitverteld: eens raakt de voorraad op....
En dan ik maak de pop, die jij kapot
Gesmeten heb — en die 'k weer leeren moet
Het A, B, C — en hoe je d' oogjes sluit,
Als het zoo laat geworden is als nou....
Verstaan? Klaas Vaak strooit niet alleenig zand
In de onwil'ge oogen van een kind,
Maar ook in die van elke poppevrouw,
Als ze niet luisteren wil hoe laat het is.
(De hangklok slaat acht)
Daar heb je 't al: de klok die wordt al kwaad,
Omdat 'k nog praat, terwijl het donker is....
(bukt zich in de slaapstee, dan tot Marjolein)
Ze slaapt nóg niet en laat m'n hand niet los!
Goed dan nog ééns — maar Anneke, 'k ben moe,
Heel moe....

BLINDE MARJOLEIN

Laat mij maar zitten op jouw plaats
En rust jij, grootva, uit.... Wil tante het?
Ik rijg terwijl den kralen ketting voort,
Dien je mag dragen als het Zondag is....

ADAM (angstig-fluisterend)

'k Geloof dat het weer slechter is. Ze hijgt....
'r Voorhoofd en 'r handjes zijn zoo heet....

BLINDE MARJOLEIN

'k Vertel, en als 't niet lukt, zing 'k 'r in slaap.
Zoo zat jij vroeger ook bij mij aan 't bed....

ANNEKE

Nou tante, 'k luister toch. Hoe is 't begin?....

BLINDE MARJOLEIN

Daar was een Zonneprins, die op de zon

Zijn zonnewoning had — en een prinses,
Die leefde in het bergland van de maan.
Een vreemde toovenaar had het gewild,
Dat hij haar zag en zij hèm altijd zag,
Dat ze met glimlach keken naar mekaar,
Maar dat ze nooit tezamen mochten zijn.
Soms trok hij blij een zilvren feestkleed aan
Voor háár. De aardebloemen zwollen dan
De gouden harten. 't Werd al rood, paars, geel,
Wit, blauwgrijs en groen, purper en lila —
En violet. De kelken, trossen en
De bekers bogen loom de stengels neer,
Zoo zwaar werd door de zon het kleurenbed....
De maanprinses ver weg in 't hemelblauw,
Wachtte geduldig tot de nacht er was.
Ze sloeg een hermelijnen mantel om
Met maanvarens en engelzoet in 't haar,
En droeg een sterredistel in de hand,
Die in het donker bloeit en opengaat.
Zoo glee ze langs de bleeke wolken heen
En zocht en keek. Er was een nachtegaal,
Die voor haar zong den hemelkoepel door:

(zingt)

„De Maanprinses vraagt of je bij haar komt,
„Zij ziet in 't donker meer dan jij in 't licht,
„Zij droomt zoo als geen ander droomen kan,
„En waakt in tranen elken langen nacht.
„Ik mag bij jou niet komen, Zonneprins,
„Als ik het doe val 'k van den Hemel af:
„Nou hou 'k me aan mijn witte bergen vast,
„En hou in 't witte dal mijn oogen dicht...."

(zij wacht of het kind slaapt)

Ze slaapt.... (glimlacht)
Ik wist niet hoe het verder was....
En 'k heb geen kralen meer. Liggen er nog?

ADAM

Je heb ze allemaal geregen, kind.

(kijkt bezorgd in de slaapstee)

'k Denk dat op 't kussen in de slaapstee hier,
Zich gauw, te gauw, een ànder nederlegt,
Die met geen menschenmacht te weren is....

BLINDE MARJOLEIN
Zou 't zoo erg zijn?
ADAM
Zoo erg. Maar 't is niet erg,
Wanneer een zieke tak wordt afgerukt.
Wat zou er van dàt kind geworden zijn?
Ze was al ziek toen ze geboren werd.
BLINDE MARJOLEIN
Grootva, ben jij niet bang om dood te gaan....?
ADAM
Ze vragen dat aan óúwe menschen meer....
Maar vraag je ooit, wanneer een zuigeling
Voor 't èèrst de kleine vuisten balt, en schreeuwt,
Of hij soms a n g s t heeft 't leven i n t e g a a n?
Elke geboorte heeft een kiem van dood —
En elke dood.... Wat weten wij er van?
BLINDE MARJOLEIN
Ik sta wel op, als alles stil in 't huis,
En bet mijn voorhoofd tegen 't vensterglas
En schrik als 'k bij het tasten spinrag voel,
En als 'n vleermuis heenschiet langs het raam,
Wijk ik terug in kille huivering.
Van nacht i n nacht — wat is het onderscheid?
ADAM
Jij vraagt. Ik vraag. Wij weten evenveel.
Wie is er eerder aan de beurt, het kind
Of ik? Mijn rug is krom, mijn haar is wit —
En toch weet 'k niet of sterven mooglijk is.
Hoe kun je gissen waar de grens begint?
Je ziet jezelf niet in den grooten slaap,
Wanneer je lichaam onbewogen leit,
En er geen stervling je meer wekken kan....
De àndren zeggen: hij is heengegaan
En leggen je bij nóg weer andren neer,
't Is schijn. Het beeld van Alles neem je mee,
Een beeld dat in je eigen ik zoo rijp
Volgroeide als een vrucht, die nedervalt,
En in God's lieve aarde wortel schiet....
Ik reik de hand aan wie er na mij komt,
En elk geslacht leeft wéér in wonderen.
Of 'k kijk — of met jou hier in 't duister zit:

't Is alles vreugd' in de onsterflijkheid....
Je zwijgt?

BLINDE MARJOLEIN

Wat is 't vanavond angstig stil....

ADAM

Als het zoo'n late zomeravond is,
Hoor je 't zwijgen buiten als de taal,
Die door de eeuwigheid gesproken wordt.
De vogels slapen nou. De zon is weg.
Ik haal de lamp en lees den bijbel voor,
Van waar ik gisteren een vouw gelegd.

BLINDE MARJOLEIN

Daar komt Raket. Ik hoor het aan zijn loop.

ADAM (bij het raam)

Ik zie nog niets.

BLINDE MARJOLEIN

....'k Vergis me niet. Hij is 't.
Zijn eene voet klots moeilijk d' andren na.

ADAM

Er gaat geen mensch.
(met glimlachende bedoeling)
Dat 's óók gezichtsbedrog.... (af)

BLINDE MARJOLEIN (buigt in de bedstee over het kind)

Ze slaapt. Zoo doet de adem niet bij een,
Die wakker is, maar zoo gejaagd en droog
Klonk het nog nooit....
(bij het raam, luisterend)
Nu stapt hij bij den hoek,
Waar langs de glooiing sparreboomen staan.
(vouwt de handen)
't Wordt herfst. De wind waait van de bergen aan
En blaren vallen met een schorren schreeuw.
(betast de bloempotten)
Die bloem is dood, de knoppen zijn verdord.
Het was een eglantier. Ik wrijf het blad
En ruik den geur. Nee, 't is een anemoon.
Ben jij 't, Raket, je draagt iets op je rug....

TWEEDE TOONEEL

DE VORIGEN RAKET

RAKET
Jij ziet verdraaid meer dan een ander ziet!
'k Wil je verrassen met een speelgoeddoos
Voor 't kind en jij snoept weg de aardigheid!
(struikelt over den drempel)
Ik breek hier in 't donker nog m'n nek!

BLINDE MARJOLEIN
Zacht wat! Ze slaapt goddank!

ADAM (binnentredend met den kandelaar)
Is er bezoek?
Raket!

RAKET
Present!

ADAM
Van welken kant kom jij?

RAKET
Van links, van rechts, van boven en benee,
't Ben eerst geklauterd bóven op den berg
En toen geglejen met een zet omlaag,
Maar met zoo'n vaart, dat 'k kopje overging
En met m'n beenen keilde door de lucht.... (lacht)

BLINDE MARJOLEIN
Wees stil! Lach niet zoo hard. Denk aan het kind!

RAKET
Daar heb ik aan gedacht. Hier is 't bewijs!
(pakt de doos uit)
Soldaten. Vier dozijn. En een te paard.
Ze staan vanzelf en vallen dan eerst om,
Als 'k proppen blaas door 't achterlaadgeweer.
Ze loopen in gelid de tafel af
En schieten alles plat, als die op 't paard
Het kommandeert!

ADAM
Heb jij die zelf gemaakt?

RAKET
Je maakt er duizend in het uur.

ADAM

Ga door!
Jij werkt in 't groot, maar 't meeste met je mond!

RAKET

Vraag 't an Lukas, as je 't niet gelooft!
As 'k duizend zeg, dan sla ik nog 'n slag....
Kom maar eens kijken, nou het scheprad draait!
't Lijkt of de duivel in de wielen trapt,
Of-ie met kokend vet de assen smeert,
Of je z'n bokspoot in de spaanders ziet,
Die stuiven, vliegen door de werkplaats heen!
Nee, lach nou niet! 't Is waar wat ik vertel!
'n Boom zoo dik als ik m'n armen sprei,
Wordt als een boterham maar neergeleid
En in een wip in blokken uitgezaagd.
'n Tweede rad staat klaar en jaapt zoo'n blok
In reepen als m'n pink en juist op maat.
Eer je je snuit met zeep gewasschen heb —
Ik vraag je: duurt dat lang? — is iedre boom
Gespleten en gevierendeeld, gekeept —
En als een aardappel zoo dun gejast!

(neemt een soldaat op)

Hier staat een man, die dan de bosjes rondt,
Daar een die met één enkle wenteling
De hoofden vormt — daar een, die beenen splijt,
Daar een, die voor het ronde voetstuk zorgt,
Daar een, die half ze kleurt met blauwe verf,
Daar een — en dat ben ik — die d' onderhelft
Nog vlugger as de weerlicht doopt in 't wit....
Nou jij! Nou zit je met je mond gespalkt,
Of je me slikken wil met huid en haar!

ADAM

't Is knap. Dat dee ik zoo niet in mijn tijd.
Maar 't hoofd is klein. Daar zit geen hersens in!

(lacht)

RAKET

Dat's lak. Dat's vitten, nou je niks meer weet!
Ik ken niet één soldaat, die hersens heeft.

BLINDE MARJOLEIN

Met hoeveel menschen werken jullie daar?

RAKET
Hoe weet ik dat? Ik heb ze niet geteld!
ADAM
En maak je enkel dat of ander spul?
RAKET
Verdraaid, komt Lukas niet meer hier, dat ik
Je al het nieuws van daar vertellen mot?
ADAM
Mijn kleinzoon blijft soms weken weg, omdat
Hij dag en nacht, zelfs 's Zondags werken moet.
En komt hij thuis, dan slaap ik al, Raket....
Wat maken jullie meer?
RAKET
Wat je maar wil!
Lepels, vorken, kegels, kommen, bakken,
Planken, ramen, deuren, dan weer speelgoed
Bij de vleet. Al wat boven en benee
In hout gedreven of gesnejen werd,
Doe i k in 't groot. Toen hier 't pedaal nog stond,
Kon ik niet trappen met m'n horrelpoot.
Nou tel ik mee voor zes — en vul m'n maag
Voor tien. (kijkt de kamer rond)
Geen geiten en geen kippenren:
Een nieuwe kast van palisanderhout
En nieuwe stoelen — 'k neem m'n pet hier af!
't Geld groeit op jouw rug en op mijn buik
Het vet....
BLINDE MARJOLEIN
Praat niet zoo luid, Raket — 't kind....
RAKET
't Zachte praten heb ik lang verleerd,
Daar in de réúze-werkplaats, waar je schreeuwt,
En gilt en brult om over het geraas
Van 't stampen, dreunen, haamren — je geluid
Te laten hooren aan wie náást je staat!
Gister was er de Landheer met zijn stoet,
't Halve hof, dat zijn twee hielen likt:
Met drek 'r an of niet — zij likken raak!
Ze kwamen keuren of Lukas het geld
Krijgt uitbetaald, nou alles piekfijn loopt.
Hij keek me an en zei wat in zijn baard,

'k Verstond geen wóórd — en zei: klets nou maar raak!
Hij knikte of-ie me begreep en gaf
Een fooi. Dat had ik hier 'ns motten doen,
Toen we nog samen prutsten in het klein! (lacht)
Verdraaid, grootva, je mot 't kommen zien!
't Slaat alle wondren van de wereld dood!

ADAM

Ik ben zoo slecht ter been. Ik blijf bij haar,
Niet Marjolein? Wij twee zién 't wonder niet.
We zitten saampjes thuis bij Anneke.
En hooren af en toe verhalen aan
Van wie er komt naar boven op den berg.
Zoo, zoo.. Wel, wel.. Dus 't scheprad hapert niet?
Dus als het goedgekeurd, krijgt hij het goud?

RAKET

Vandaag.

ADAM

....Die hééle som?

RAKET

Hij heeft ze al!
Je hoort hem rinklen als een arreslee,
Of als 'n gems met schellen an 'r nek,
Als-ie een stap verzet, of zitten gaat!
Als Gonda hem niet an de leidsels hield,
Dan smeet-ie zoo de gouden rijders weg,
Naar links en rechts!

ADAM

Vreemd, 't is al bijna nacht,
En hier zijn hij en zij nog niet geweest....

BLINDE MARJOLEIN

Goenacht, Raket....

RAKET

Ga je na bed?

BLINDE MARJOLEIN

'k Ben moe....

RAKET

Zoo vroeg? Ben jij zoo op den nacht gesteld?
(zij kijkt hem zwijgend en gepijnigd aan)

ADAM

Let jij wat beter op je woorden, jong!

Jij flapt er wilde, domme dingen uit,
Of d' eerste, beste schooier van het dorp
Je onderwijst — en mee naar kroegen neemt....

RAKET

Je heb gelijk — 'k heb er niet aan gedacht....
Ik ben een stommerd, Marjolein!.... Nog kwaad?

BLINDE MARJOLEIN

Welnee, Raket.... Je raakt mekander kwijt,
Jullie benee en wij — in eenzaamheid,
Hier boven op den berg, waar elk pedaal
En iedre werkbank in de stof vergaat,
Nu d' arbeid niet meer loont. Wat jaren nog,
Misschien wel enkle maanden, jongenlief,
En jij loopt ons met snellen pas voorbij.

RAKET

Dank je! Hoor je hoe hatelijk ze wordt?
Dat heeft ze me gemeen betaald gezet!
(schaterlacht)
Ik loop! Met snellen pas! Dan word 'k bekroond!
Dan krijg 'k van den Landheer ook een zak
Met duizend gouden rijders volgepropt! (lacht)

DERDE TOONEEL

DE VORIGEN LUKAS GONDA

LUKAS
Ja, ja, ik heb ze en ik zweet er van!
(hij lacht uitbundig, een weinig aangeschoten, zónder dronken te zijn)
Dat is geen dracht, het hooge bergpad op!
Mijn schouders schrijnen van het zware juk,
Waaraan de pijpen met de bundels van
Mijn Zondagsbroek hangen in konterwicht!
(op den linkerzak wijzend)
Hier zijn vijf honderd rijders opgestouwd,
(den rechterzak bedoelend)
En daar de andre helft, min zeventien,
Die 'k hier en daar — aan wie: ik weet het niet,
Heb rond en uitgedeeld, voor z ij er was!
Nou trekt de linkerbroekzak, bij mijn hart,
Den rechterzak tegen mijn lever op,
Dat-ie 'r droog van wordt en 'k drinken mot,
Enkel om ballast voor de goeie zij!
(lacht onwezenlijk)
Kijk jij, Raket, je zakken ook maar na:
Jij hinkt, omdat de eene kant te zwaar.... (lacht)
RAKET (vroolijk-meelachend)
Ik hink, omdat 'k aan deze zij méér denk —
En wat ik denk voor d'ouwen dag bewaar!
GONDA
Voor d'ouwen dag bewaar!.... Dat is het juist!
Lukas, geef op het geld.... Jij strooit er mee!
Hij grabbelt met z'n vingers in z'n zak,
Leent hier, leent daar — of er geen eind aan komt!
Aan Abraham — die met 't eene oog....
LUKAS
Is één oog óók geen spiegel van een ziel?
GONDA
....Schenkt-ie brooddronken gouden rijders weg!
Aan Markus, dien geslepen bedelaar,
Den dagdief met de lamme linkerhand,

Maar niet te lam om er mee zóó te doen....
(bootst het bedelen na)

LUKAS
Laat weten, Gonda, nooit úw rechterhand,
Wat of de linker van uw buurman vraagt!

GONDA
Aan Markus smijt-ie als een gróóte heer
Een goudstuk in z'n pet! .... Het bedelvolk
Van al de dorpen saamgestroomd, haast dol
Door wat de een aan d'ander zei en loog,
Streek als een zwerm muskieten op ons neer,
En rukte me de kleeren van het lijf....

LUKAS (onwezenlijk-lachend)
Ze liep als Eva in het paradijs
Zoo naakt en onbehoorlijk uitgekleed....
Om haar te redden voor dat bedelpak,
Die drieste bende en dat roofgespuis,
Die havikwijven en dat mansgebroed,
Heb 'k toen 'n geldstuk naar omlaag getold,
En met zoo'n vaart zijn zij het nagesmakt,
Dat je één klit van beenen, kuiten, zag!

GONDA
Je merkt wel, vader, hoe het met 'm is!
Eerst heeft-ie bij den Landheer wijn gehad,
Toen van zijn vrienden, eer ik bij hem was....
Geef hier het geld — ik sluit het voor ons weg!
Jij ben 'n spaarpot, die geen bodem heeft.

LUKAS
Denk er niet aan! Het zit gezegeld hier!

GONDA
Lukas, ik vraag het voor den derden keer!
Je hebt 'n kind....

BLINDE MARJOLEIN (tegen haar geschreeuw in)
Een kind, dat slaapt,— Gonda....

GONDA
Zeg dat aan hèm! De stoelen en de kast
En al het nieuwe goed — is dat betaald?
Bij hem zakt alles in een open put!

LUKAS
Demp jij die dan eer i k verdronken ben —
Of is 't voor 't góúden kalf altijd te vroeg?

GONDA
Krijg ik het niet?
LUKAS
Ik tel m'n knoopen af:
Ik krijg. Jij krijgt. Ik krijg. Jij krijgt het niet.
(schaterlacht)
'k Zit als 'n broedsche kip op al m'n goud,
En als 'k lang zoo in het broedhok blijf,
Geduldig sloof en wacht tot 'k leven voel,
Barsten de schalen met een donderknal,
En al de gouden kiekens gaan van 't nest,
De bergen op en weer de wolken in —
En jij ze na met roe en bezemsteel,
Kaaklend en klukkend in een kippedraf!
(schaterlacht)
Nee, blijf zoo staan — verroer je oogen niet!
Met zùlk gekijk word jij de buidels waard!
GONDA
Ik kijk verschrikt: bij God je ben niet wijs!
LUKAS
Ik ben niet wijs! Ben ik het ooit geweest?
Ik heb mijn werk verkocht. Hier is het goud.
(loopt de trap op en beslaat zich de broekzakken)
Het doet me pijn en puilt m'n zakken uit!
Ik berg het boven in de werktuigkast —
En 't eerste dat ik er voor koopen ga,
Al kruip je me tot in den hemel na,
Dat is een jonge, splinternieuwe ziel —
Ik heb er nu een met een scheur er in....
(triestig-lachend boven af)

VIERDE TOONEEL

GONDA MARJOLEIN ADAM RAKET

GONDA
Grootvader Adam, heb je dat gehoord?
Daar beef ik van. Als hij niet dronken is,
Dan is de duivel in hem opgestaan!

ADAM (lachend)
Wat opgestaan?.... Hij mot naar bed toe gaan,
Om uit te slapen heel die zotte roes!
Dat komt niet thuis en leeft op grooten voet,
En schopt lawaai en ziet ons drieën niet,
Mij niet en Marjo niet en niet het kind
En ook den bijbel niet dien 'k lezen wou....
Ik zeg dat neemt voor hem een heel slecht eind!
(tot Marjolein)
Heb ik gelijk?

BLINDE MARJOLEIN
Ik zeg: hij heeft verdriet.

GONDA
Verdriet? Met al dat geld? Nou 't is gelukt!
Jij heb toch niet z'n valschen lach gezien....

BLINDE MARJOLEIN
Ik heb z'n lach en méér dan dat gehóórd....

GONDA
Jij hoort! Jij hoort! Wat doe 'k met zotteklap!
Een ander man geeft aan zijn vrouw het geld:
Hij heeft er zeventien nóú al verbrast
Aan Abraham, aan Markus en de rest!....
Zoo als-ie slaapt, haal ik 't z'n zakken uit!

RAKET (lachend)
Grootva, 'k ben hier in maanden niet geweest,
Maar àls er wat veranderd is — 't krakeel
Zit hokvast in de lucht bij hem en haar.
De voordeur gaat het uit, de zijdeur in....

GONDA
Wie heeft jou hier gevraagd?

BLINDE MARJOLEIN
Hij kwam voor 't kind.

RAKET
Ik stap al op.
ADAM
....Niet voor je eerst wat eet.
Je bracht hier wat, Raket — je neemt wat mee.
RAKET
Mijn mond zegt nee — mijn maag zeit stevig ja.
Aan wie gehoorzaam ik?
GONDA (hem voorgaand)
Toe schiet dan op!
RAKET
Het wordt met zóóveel liefde me gevraagd,
Dat ik geen ridder was, als 'k weigren zou....
(volgt haar met gratie)
Na u, o edelvrouw — en laaf mij met
Een stoer stuk brood en stoere gemzemelk!
(achter haar af)

VIJFDE TOONEEL

ADAM MARJOLEIN later LUKAS

ADAM
God zij gedankt, het is weer eindlijk stil —
Ik wèn er aan, mijn kind, met jóú alleen
Te zijn. Wij tweeën vinden 't met mekaar,
En maken geen geraas, als 't avond is....
(neemt het testament)
Als nou je zuster ook maar slapen gaat....
Waar is de vouw? Waar las ik gister voor?
(hij bladert, leest)
„En ziet er was een vrouw, die eenen geest
„Der krankheid achttien jaren lang gehad,
(grijpt haar hand)
„En zij was saamgebogen en kon niet —
„Kon ganschelijk zich niet oprichten. Jezus
„Haar ziend, riep haar tot zich en zei tot haar:
„Gij zijt verlost van uwe krankheid, vrouw,
„En lei de handen op haar neer. Zij werd
„Terstond weer recht, verheerlijkte toen God...."
(hij ziet Lukas, die de laatste woorden, op de trap zittend, beluisterd heeft)

LUKAS
Lees je niet verder, grootva, stoor ik jou?

ADAM
Er is geen man, die uit de heilige Schrift
Voorlezen kan, wanneer geluisterd wordt,
Mijn zoon, door iemand met een dronken lach!

LUKAS (moe de handen voor het gelaat slaand)
Laat 'k dan m'n handen voor mijn masker slaan —
Dan stoort een glimlach bij jouw lezen niet.
(een stilte. Adam klapt het boek dicht)
Zeg je niets meer? Ben ik de boeman, die
Den vrede hier verjaagt en je gebed
Aan stukken smijt, zooals ik meer verniel?

ADAM
Straks toen je naast me stond, was j' adem zwaar

Van drank. Ik heb nog achting voor het boek,
Waaruit de vader van mijn vader las,
En dat ik voor mijn kindren weer bewaar.

LUKAS (nog steeds met het hoofd in de handen)
Schimp me maar uit. Smaal voort. Ik voel het niet.
M'n hoofd is zwaar of 'k nachten heb gewaakt,
M'n lichaam is van moeheid haast gesloopt.

ADAM
Wist jij in weken waar je woning was,
Waar j' eigen vader trapte het pedaal,
Waar ieder ding stond in bekommering
En oogde naar het raam of jij niet kwam?
Wist jij nog van dien huiselijken band,
Die haar en mij, hier bij de avondlamp,
En in de late schemering vereent?....
Jij zat als ruiter op je eigen waan
En geeselde jezelf met de karwats,
Waarmee je in 't wilde langs je henen sloeg,
En liet in hoogmoed toen de leidsels los....
Ze hebben je gedragen uit dit huis,
Dien dag, met vroolijkheid en met gejuich:
Ze droegen je er u i t — dat is het woord,
En in je duizeling, je dronkenschap,
Vond jij den stillen weg niet meer terug....
Versta me wel: dit is geen zelfbeklag,
I k heb hier àlles wat mijn hart verlangt,
En zij hoort liever 't waaien van den wind,
Die hier de blaren langs den bergkam schuurt,
Dan het gejoel der menschen in het dal,
Maar wat jij niet en nóóit vergeten mocht,
Dat was je vaderschap, je zieke kind.

LUKAS (zonder op te zien)
Je heb gelijk. Smaal voort. Het doet me goed.
Of lees ons voor van 't oude boek, waaruit
Je anders leest in 't late avonduur....

BLINDE MARJOLEIN (neemt het testament, als Adam zich stug omkeert. Zij tast en vindt de plek)
„Ik ben een licht dat in de wereld kwam,
„Opdat een iegelijk in mij gelooft....
(Adam staat wrokkend op en gaat

in Gonda's kamer)

„En niet in duisternisse blijven zal.
„En als iemand mijn woorden heeft gehoord,
„En niet geloofd zal hebben — ik oordeel niet...."
(tast naar Adam's stoel)
Grootva, mijn vingertoppen zien niet meer,
't Is nou jouw beurt. Waar ben je? Bij de trap?

LUKAS

Nee, dat ben ik.

BLINDE MARJOLEIN

Zijn we alleen?

LUKAS

Alleen.
Hij 's heengegaan.

BLINDE MARJOLEIN

Lukas.... Kom dichterbij.

LUKAS

Waarom?

BLINDE MARJOLEIN

Je zit zoo hoog daar op de trap,
En praat met zulk een vreemde stem. Je houdt
Je handen om je hoofd en voor je mond....
Kom dichterbij. Nog dichter — op dien stoel.
Zoo is het goed. Ik schuif den bijbel weg —
Ach, ach — al de soldaten vallen om....
(legt haar hand op de zijne)
Lukas, jij heb verdriet.

LUKAS (triestig-lachend)

Heb ik verdriet?
Wie zegt jou dat?

BLINDE MARJOLEIN

Jij zelf.

LUKAS

Ik zeg geen woord,
Ik lach — ik was nog nooit zoo opgeruimd.

BLINDE MARJOLEIN

Lukas, wàt hindert je?.... We zijn alleen.

LUKAS

Wat zou me hindren, Marjolein? 'k Ben moe.
'k Heb al die maanden als een gek gewerkt,

Het werk is af. Het goud leit welgestouwd
En glimt en blinkt. Het is een groot geluk....

BLINDE MARJOLEIN

Als 'k nou je oogen z a g, zou 'k weten of —
Nee, word niet boos — of je 't meent — of liegt....
Ik gis het aan je stem.... Ik zié je stem.
Ik voel de onrust, die er om je is,
'k Versta je niet — 'k verstond je vroeger wel....
Toe, Luuk, praat uit: er is geen luisteraar....
Als j ij gedronken heb, heb je verdriet.

LUKAS (bitter)

'k Tel weer m'n knoopen af.... Ik heb — j ij heb —
Hij heeft.... H ij héét.... En verder kom ik niet....
'k Heb maar drie knoopen aan mijn Zondagsbuis,
Mijn daagsche werkkiel heeft er vier of vijf:
Aan het „wij hebben" raak ik niet vandaag,
Maar morgen wel, als ik nog morgen leef.

BLINDE MARJOLEIN

Als je nog morgen leeft....
(leunt in nadenken achterover)
....Begrijp het niet.

LUKAS (opstaand, met ingehouden hartstocht)

Begrijp ik meer dan jij? 'k Geef raadsels op
Met een gezicht, dat ik het zèlf geloof,
En als men vraagt: hoè worden z' opgelost,
Dan grijp ik uit de lucht een narrekap,
En kreun en grijns en schud de rinkelbel,
En achter 't heete mom voor mijn gelaat,
Springen de tranen, als in 't Vlooienspul,
Dat in het voorjaar op de Kermis staat!
Wasch jij je handen in een regenton,
Die door de felste zon is leeggedroogd?
Holt achteruit een hengst in volle vaart,
Eet je de schalen van een rijpe noot,
En werp je weg de zachte binnenvrucht?
Wie schuilt in schaduw van het eigen lijf?
Wie telt de korrels van een hagelbui?
Wie zingt een lied, als hij te slapen leit,
Wie vangt in 't water 't glijdend spiegelbeeld,
Wie kust zichzelven op den mond en wie

Smijt 't beenig eigen hoofd als vangbal op?
(lacht moeilijk)
Ik ben gaan zoeken in een droomenland,
En vind in 't doolhof niet mijn weg terug.
(zet zich op de onderste tree der trap)

BLINDE MARJOLEIN

Is 't werk dan tóch mislukt?

LUKAS

Mislukt? Gelukt!
Het was niet mooglijk dat het mis kón zijn!
Het draait. Het hijgt. Het leeft. Het toont zijn kracht.

BLINDE MARJOLEIN

Wat is er dan — jij ben jezelf niet meer....
Elk van je woorden heeft een stuggen klank.
Zoo sprak Pioen, toen hij uit 't Spinhuis kwam,
En er gezeten had zes maanden lang,
In eenzaamheid. Zijn stem klonk ook zoo — wreed....
Je heb Raket bespot — om 't manke been,
En zei, dat één oog spiegel van de ziel,
En ik zat hier — ik die géén oog meer heb....

LUKAS

Daar heb 'k niet bij gedacht.

BLINDE MARJOLEIN

Toch dee het pijn,
Niet voor mezelf — voor jou. Wat hindert je?

LUKAS

Mij hindert niets. 'k Ben moe....

ZESDE TOONEEL

DE VORIGEN WOLF REUS PIOEN

PIOEN
....Is Lukas hier?
LUKAS (angstig)
Hiet zit ik, kameraad.
REUS
Goeiênavond saam.
WOLF
We zagen licht nog branden door het raam.
REUS
En komen hier....
PIOEN (driftig)
....Lukas, het gaat zoo niet!
WOLF
Stil nou, Pioen, ik doe het woord....
PIOEN (norsch)
....Doe 't dan,
Maar vlug! 't Heeft me weken al gekropt!
Ik heb geen visschenbloed....
REUS
....Ik net zoo min!
Als men je ziet, dan ben je al weer weg,
Jij glipt ons telkens door de vingers heen!
Nou komen we....
WOLF
Reus, ik als oudste spreek....
PIOEN
Jij spreekt! Jij spreekt!.... Doe open dan je mond!
WOLF
Als we zoo laat nog klauteren op den berg,
Vanavond, terwijl het morgen Zondag is,
Dan zit de gal ons dwars, dan spant het, Luuk.
LUKAS
Neemt plaats. Blijf zoo niet staan....
PIOEN
Ik dank jou, man!
Niet voor ik weet wat of jouw antwoord is....

LUKAS (naar de kast gaande)
Drink eerst 'n glas....
REUS (bot)
....We drinken hier nog niks!
WOLF
Nee, Luuk, 'k mot weten of we vrienden zijn,
Of dat mijn hut voor jou gesloten blijft.
'k Heb in geen weken met mijn huisgezin
Een warmen hap gehad.... Er is gebrek
Bij mij, bij hem, bij hem en overal....
Ik vraag je, kameraad, of jij alléén
Onkundig ben van wat de helft van 't dorp
Ineens met jammer en ellende slaat....
PIOEN (wrokkend)
Vraag hem naar den bekenden weg!.... Hij wéét,
Hij wist!.... Hier zie je meer dan overvloed!....
Er is geen ding, dat niet van nieuwheid blinkt!
(opent de welgevulde kast)
Is dat soms ook de kaalgevreten trog
Waarvoor ik met mijn kudde kinders sta....?
WOLF
Pioen, de afspraak is, dat i k het zeg,
En met dat wild geschreeuw bereik je niks!

ZEVENDE TOONEEL

DE VORIGEN ADAM

ADAM (tot Lukas)
Wat is dat? Schreeuw jij zoo? Ben jij 't, Pioen?
Zoo laat nog op het pad?.. Dag Reus.. Dag Wolf..
LUKAS
Blijf, vader, waar je was....
WOLF
Nee, blijf maar hier:
Voor 'n óúwen kameraad, is 't geen geheim!
Hij kent 't vak langer dan een van ons,
Is er in opgegroeid.... Hoe moet het, Luuk?
'k Heb ook 'n vader — ook een met grijs haar,
'k Heb kindren en m'n vrouw mot in de kraam —
En 'k raak de spullen, die ik vorm en draai
Nog enkel kwijt voor d' inkoopprijs van 't hout....
'k Was driemaal met mijn manden op de markt,
En heb verkocht — en ben nou zonder brood,
Omdat 'k geen splinter hout meer in kan slaan....
REUS
En ik?.... Al had 'k twaalf handen aan mijn lijf,
Al wurmde mee m'n vrouw en 't heele nest:
Ik haal geen dagloon in een vólle maand!
Ik vraag wat 'k vroeger kreeg voor een dozijn —
Zij geven voor datzelfde geld een grós!
'k Had nog voor maanden 's Zondags schapevleesch —
Nou vreten we droog brood, met mondjesmaat....
'k Ben van de week, gebogen als 'n slaaf
In 't dal geweest — daar waar jouw werkplaats staat, —
Heb er mijn sterke spieren laten zien,
Heb er mijn arbeidsknuisten ook getoond —
En heb gebedeld om een plaats, Lukas....
Er was er geen. 't Was alles al bezet —
Ik kon weer naar mijn leege hut toegaan,
En kegels draaien, die ik niét verkoop!....
PIOEN
En hij vult zich z'n buik en lacht ons uit,
Hij loopt op werkdag in z'n Zondagsbuis,
En sleept de duurste dingen naar z'n hut!

LUKAS
Dat is niet waar, Pioen....
PIOEN
....Niet waar? Jij liegt!
Jij heb ons in het ongeluk gestort....
LUKAS
Ik niet, Pioen....
PIOEN
....Wie heeft dat dan gedaan?
Wie heeft ons eerst de koppen warm-gepraat,
De sterren van den hemel neergeleid
Voor onze voeten — en 't gebrajen wild
Ons, met beloften, in den mond gestopt?
Hij zou verlossen ons van het getrap,
Geen mensch zou als een afgejakkerd dier
Meer, met een zieke klopping van het hart,
Zich sloopen bij het drijven van 't pedaal....
Dat heb jij, eereburger, goed bereikt!
Ga met je Zondagsbuis van hut naar hut:
De eene helft heeft werk gezocht in 't dal,
De andre heeft de draaibanken verbruikt
Voor timmerhout!.... Ik zelf, ik heb gezwoegd,
Getrapt, gejaagd, geploeterd en gezweet,
Dag en nacht, tot 't bloed me uit de longen spoot —
En op de markt was er geen koopman voor
De speelgoedpoppen, die ik had gemaakt....
'k Heb het verdomd ze af te staan voor niks,
En heb ze thuis weer in mekaar getrapt!
Lukas, ik heb al eens een daad in drift
Begaan en er in 't Spinhuis voor geboet:
Ik ben een in een hoek gedreven beest,
Die voor z'n jongen als een roofdier vecht —
Pas op, het mag zoo niet!

ACHTSTE TOONEEL

DE VORIGEN GONDA RAKET

GONDA
....Wat mag zoo niet?
Jij dreigt.... Jij doet.... 't Is hier ons huis, Pioen!
PIOEN
Jouw huis?.... Al stond ik voor den Landheer zelf..
WOLF
Blijf kalm, Pioen.... 'r Zijn ook vrouwen hier....
BLINDE MARJOLEIN
En in de slaapstee ligt een kind....
WOLF
....'k Spreek zacht.
Lukas, je heb ons aangehoord.... Den dag,
Toen ik met hem jou op de schouders nam,
Heb jij gezeid: wàt ook gebeuren mocht,
Je voor ons blijven zou de ouwe vriend....
REUS
Jij had aan j' eigen winst niet 't eerst gedacht,
Jouw vreugde was een werk te doen voor óns....
WOLF
Dat is het! Juist!.... Dat heeft-ie toen gezeid!
En nou?.... Nou werkt de bergstroom ons kapot....
Nou staan we voor jou als een beedlaarspak....
LUKAS (dof)
'k Heb het gezien....
PIOEN
....Je wist het dus?....
LUKAS
....Ik weet,
Ik weet het van dien allereersten dag,
Toen 't water van den stroom het rad bewoog.
WOLF
Kwam jij bij hem, bij mij, bij één van ons?
Dee je een stap, om ook te weten hoe
Het in de hutten bij jouw voorspoed ging?
LUKAS (dof)
Dat dorst ik niet.

PIOEN
....Maar 't geld, dat dorst jij wèl,
Het bloedgeld! Niet?
REUS
....En wat de Landheer schonk
Aan loon en eerewijn!
GONDA
Dat's ongehoord!
Het steekt jou wel je valsche oogen uit,
Dat hij het eerlijk heeft verdiend voor mij,
Voor 't kind, voor d' ouwen vader en voor haar....
LUKAS
Ga niet zoo door! Gonda, spreek jij niet mee!
GONDA
Waarom zou 'k niet....
LUKAS (heftig)
....Omdat i k het niet w i l....
GONDA
Jij w i l.... Dacht ik het niet?.... m ij durft-ie aan,
En voor de andren kruipt- ie in een hoek!
Ik láát me niet regeeren in mijn huis!
Wàt geeft dat volk het recht!....
(tot Pioen, kwaadaardig:)
Bloedgeld, zei j ij!
Ik krijg dat liever zoo fatsoenlijk, man,
Dan dat ik in het Spinhuis geld opstrijk,
Met bloed er aan — van weer 'n vechtpartij!
PIOEN (heft de vuist op, houdt zich met moeite in)
Voert zij voor jóú het woord? Dan zijn we klaar.
(wil heengaan)
REUS
Hij heeft gelijk. We staan van man tot man,
Zijn niet gekomen hier voor wijve-praat....
WOLF (langzaam-driftig)
Voor wijve-praat, die 't daglicht niet mag zien,
Die laf verwijt wat al vergeten was!....
Lukas, we zijn hier afgevaardigd door
Een wanhoopsbende uit de heele streek,
Menschen, die hard voor 't stukje brood gewerkt,
En nooit — hoe schamel 't loon ook was — geklaagd..
Ik vraag jou voor 't laatst — eer 't opstand wordt,

Want God hoort me getuigen: 't komt er van! —
'k Ga liever met een vloek het water in,
Dan dat ik grienend bij m'n kindren zit —
Ik vraag je nóg eens hóé het er mee moet....

LUKAS (zacht)
Ik weet het niet — 'k wring in 'n rattenklem....
Nee, kijk me zóó niet aan — ik heb geen schuld,
Ik niet!.... Ik zag het lokaas en beet toe —
En mèt dat 'k greep, viel dicht de ijzren klep,
En in m'n lichaam snoerden pinnen saam
Van het doorroest en knauwende gebit....
Vraag je het dier, dat je gesprenkeld heb,
Of het gelukkig in zijn banden hijgt,
Vraag je een rat, die zich losscheuren wil,
Of hij de tralies voor zich zelf gesmeed....?
Ik heb met volle blijdschap 't werk gebouwd,
Ik zong er bij, toen ik het worden zag,
'k Werd dronken, toen het groeide door mijn hand,
Maar wat het werd voor jullie in het dorp,
Heb 'k niet voorzien, was een genadeslag....

WOLF
Voor ons!

LUKAS
En ook voor mij!

REUS
....Voor jou?

PIOEN
....Voor hem!
Werd jouw „genadeslag" niet zwaar betaald....?

LUKAS
Pioen, ik wou de kracht der eeuwigheid,
Die zoo onpeilbaar, zoo ontembaar is,
Die d' aarde wentlen doet en het heelal
Tot in het verste sterrenland regeert —
Ik wou die kracht, die 't water drukt en heft,
Ik wou die kracht voor onze zegekar
Doen gaan. En 'k gaf haar in één mensche-hand.
Ik wou haar brengen tot in iedre hut —
Ik mocht het niet. 'k Ben niet de eigenaar....

WOLF
Jij hebt het toch bedacht....

REUS

Jij wou het zoo!

PIOEN

En wie is van het goud de eigenaar,
Het goud, waarvan jij weeldrig fóóien gaf....

LUKAS

Ik hecht niet aan dat geld! Ik schenk het jou
En iedereen, als 't jullie helpen kan....

GONDA (hartstochtelijk-ingehouden)

Er is een grens voor jouw krankzinnigheid,
'k Heb armoe láng genoeg met jou gekend,
En meer geduld dan eenig andre vrouw....
Jij geeft!.. Jij schenkt maar weg!.. Je vrouw en kind
Tellen niet mee.... 't Is goed!.... Maar in het uur,
Dat jij ons afstaat en ons zoo vergeet,
Voor dagdieven en voor die bedelaars,
Neem ik het kind mee op mijn arm en ga.

LUKAS

Dat's goed. 'k Verkoop me voor geen tweeden keer.

GONDA (tot de bezoekers)

Nou kan je plukken hem zooveel je wil —
Ik blijf er geen getuige van! (af)

NEGENDE TOONEEL

DE VORIGEN zonder GONDA

LUKAS
....Ik wel.
WOLF
Ik hou mijn hand hier voor geen weldaad op.
REUS
We kwamen daar niet voor....
PIOEN
Dat weet-ie wel!
En als-ie duizend volle buidels had,
Als hier de heele hut lag volgestouwd,
Hielp het een halve week bij zooveel nood!
Dat ding, dat ons het brood ontsteelt, moet weg!
REUS
Als jij dat aan den Landheer duidlijk maakt,
Dat hij jouw scheprad niet meer draaien laat,
Omdat het ons vermoordt — dan doe jij weer
Je plicht....
WOLF
Dat móét....
PIOEN
....Of anders doen we 't zelf!
REUS
Bedenk het wel. Genacht....
LUKAS (dof)
....'k Zal denken, Reus.
Raket, geef de lantaarn — ik laat ze uit.
WOLF
We vinden zelf den weg.
LUKAS
't Is donkre nacht,
En bij den afgrond staan geen struiken meer.
RAKET
Je leit 'r in, eer je phhh! zeggen kan,
En wie er leit, die hoeft niet op te staan.
Hier is de vetkaars — 'k wensch je goeien nacht....

TIENDE TOONEEL

ADAM RAKET MARJOLEIN

RAKET (bij de stilte der anderen)
As dat zijn menschen met gezond verstand,
Dan is 't mijne nooit gezond geweest!
Zag je hoe Reus met zoo'n stel oogen keek,
Naar de soldaten, die 'k heb meegebracht....
De smoor in had-ie dat-ie 't niet meer ken
En ik 't wèl.... Dat gunt an Lukas zelfs
Z'n zuurverdiende, gouden duiten niet....
As die Pioen an mij 't had gezeid —
Ik had 'm vierkant an de deur gezet,
Dat-ie z'n kladden buiten had gezocht.
(tot Marjolein)
Heb ik gelijk?
BLINDE MARJOLEIN
Dat heb je. Goeien nacht.
(tast de trap op)
En moet jezelf niet gaan?
RAKET
Ik dank je wel!
As ik met Reus en Wolf en met Pioen,
Nou samen ga — dan geeft het enkel mot.
Ik heb vast loon. Da's vuur en vlam met hun,
En 'k brand me vingers an geen vuur èn vlam....
Ik zoek me wel 'n hoek tot morgen vroeg.
BLINDE MARJOLEIN
Slaap wel, Raket.
RAKET
As je me zegt: slaap niet,
Dan snurk ik nog de pannen van 't dak....

ELFDE TOONEEL

ADAM RAKET

RAKET
Nou grootvader....
ADAM (die den bijbel voor zich open geslagen heeft)
....Wees stil. Je ziet ik lees.
'r Is godgeprezen eindelijk weer rust....
'k Heb het dien dag voorspeld — dat van óns **werk**....
Sta, jongen, stil — en stoor niet bij 't gebed....
RAKET (kijkt door 't raam, drentelt op de slaapstee toe, terwijl Adam bidt, trekt het gordijn wat opzij, knikt en lacht het kind toe. Voorzichtig neemt hij achter Adam's rug een soldaat van de tafel, houdt het Anneke spelend voor)
Ik durf niet harder praten, Anneke:
Want grootva zit hier naast de lamp en bidt.
Het zijn er vier dozijn en een te paard.
Maar als je ze kapot maakt, word ik kwaad....
(hij wil het kind den speelgoed-soldaat in de hand geven, wijkt angstig en stoot Adam aan)
ADAM
Schaam jij je niet?.... Ik bid.
RAKET
....Ze neemt het niet....
ADAM
Ze slaapt.
RAKET
Ze kijkt me met 'r oogen aan,
En ziet me niet....
ADAM (buigt nu zelf verschrikt in de slaapstee, betast het lijfje)
....Laat het gordijn maar los,
En hou je muts niet op je hoofd, Raket.
(Lukas treedt binnen)
Ze is in stilte van ons weggegaan....
RAKET (angstig)
Gegaan.. Waarheen?.. Ze kijkt ons toch nog aan..

ADAM (de oogen dicht drukkend)
Nou doet ze het niet meer. Ze is verlost.
Ze was een knop, die niet meer bloeien mocht
En is gestorven op een oordeelsdag.

TWAALFDE TOONEEL

DE VORIGEN LUKAS later MARJOLEIN

LUKAS (heeft gefolterd geluisterd)
Leeft Anneke niet meer....?
(Adam zit stug neer)
....Geef antwoord dan!
(Adam wijst met het hoofd naar de slaapstee. Lukas stort er op toe, smakt snikkend neer. Marjolein verschijnt boven aan de trap).

BLINDE MARJOLEIN
Wie weeklaagt hier?.... Grootva, ben jij er nog?

RAKET (angstig)
Het kind — doet net as jij — en z i e t ons niet....

BLINDE MARJOLEIN (angstig)
Klaag jij zoo, grootva — 'k durf de trap niet af....

ADAM
Dat is Lukas. Het kind is dood. Dat 's goed.
Toen hier de Landheer was, deed h ij een eed,
Bij 't leven dáár — dat hij zich niet vergistte —
En zij, z'n vrouw, heeft het pas uitgeschreeuwd,
Dat ze zou gáán met 't kindje op haar arm.
Men doet geen eed en neemt den dood zijn last
Niet af, als hij dien zelf meedragen wil....
Lukas, mijn zoon, men wekt geen doode op
Met jammerklacht. Z' is op den ommegang
Naar God, den lieven Heer. Ik bid voor haar.

DERTIENDE TOONEEL

DE VORIGEN GONDA

GONDA
Wat is er met mijn kind?
RAKET
Hij zeit: 't is dood....
GONDA
Je liegt! Dat is niet waar!
(tot Lukas)
Ga jij op zij!
(Hij wijkt uit, zit aan de tafel neer. Zij gilt als een gewond dier, snikt tegen de bedgordijnen op).
Nou heb 'k n i e t s meer! Wat doe ik nou nog hier?
We werden samen amper maar g e d u l d,
Het kind en ik....
LUKAS (wrokkend)
....I k werd geduld — niet jij!
GONDA.
Ik vocht voor háár en vroeg niets voor mezelf!
Nou, zónder kind, word ik de beedlaares,
Die met mijn haat mijn eigen pad kan gaan....
LUKAS
Dat's niet mijn schuld!
GONDA
De mijne dan?
ADAM
Gonda!
Verwijt niet, nou de laatste ademtocht
Nog in bekleuming door de kamer tast....
Zit naast me neer en bid!
GONDA (zij zit handenwringend neer, terwijl Adam het testament openvouwt, springt weer op)
Ik kan het niet!
Hij kijkt me zoo vijandig aan!
LUKAS
Ik zwijg....
De vijandin van mij en 't kind was j ij....

ADAM

Wees stil! Ik duld dien toon nou niet! Ik bid.
(Hij dwingt haar met de oogen te zitten. Marjolein legt de handen op zijn schouders)
Er is een kinderziel tot U gegaan,
O Heer, met glimlach om een droomverhaal....
Laat haar dien glimlach in den nieuwen Droom,
Almachtige, die o n z e kleinheid ziet.....

EINDE VAN HET DERDE BEDRIJF

VIERDE BEDRIJF

(Dezelfde woonkamer-werkplaats, thans verwaarloosd. De ruiten der vensters zijn stukgeworpen. Begin van den Dageraad over de bergen)

EERSTE TOONEEL

RAKET ADAM

RAKET (holt de leege kamer in, ziet de stukgesmeten ramen, aarzelt naar de voorste deur, roept opgewonden)
Doe open dan!.... Is niemand hier.... Ik ben 't,
Raket!.... Grootvader Adam, slaap je nog?
Word wakker toch!.. Hé, daar!.. Hoor je me niet?..
ADAM (boven aan de trap)
Hier ben ik al....
RAKET
....Waar is Lukas?.... Ik stik,
Ik hijg m'n longen uit — 'k val er bij neer!
ADAM
Lukas was gister en vandaag niet thuis....
RAKET (verschrikt-luisterend)
Wees stil! .. 'k Vergis me niet!.. De beiaard luidt..
ADAM
Ach kom! De haan heeft nog niet eens gekraaid!
RAKET
Ach, lieve Heer, de groote beiaard slaat....
Hoor, hoor! De wind draagt elken klepelslag
Zoo dichtebij, of 'k zelf in 't klokkenhuis
Een van de touwen trek.... En daar benee —
Dat's geen gewone rook.... Kijk dan!.... Het brandt!
Het brandt!.... Ik zie den rooien gloed van hier,
Ik zie den vonkenregen en den walm
Van roet en smook, die door de vlammen wordt
Gejaagd over de sparreboomen heen....
ADAM
Ik hoor de klok nou wel.... Je heb gelijk!
De nieuwe dag klautert de bergen op —
Dat wordt de schijn der zon, die voort-gekaatst,
Dan licht en weer verdwijnt en uit den damp
Van den vroegmorgen stijgt....
RAKET
....Het is niet waar!
De zon zit in den nevel vast: het brandt!
Dáár smeult het nog — maar dáár is het een vuur,

Zoo heet, dat het de lucht aan flarden breekt,
En dat je oogen pijn doen van 't gelaai
Der huizenhooge vlammen en 't gejoel
Der vonken, die zóó dwarrlen naast mekaar,
Of telkens overal de bliksem in
De mijten slaat.... Zie je die vuurhoos daar?...

ADAM

Dat's vreeselijk — ik word er angstig van....

TWEEDE TOONEEL

DE VORIGEN MARJOLEIN

BLINDE MARJOLEIN (op de trap)
Grootva, de stormklok luidt....
ADAM (Raket wenkend om niets te zeggen.)
....De vroegmis, kind,
Het is al laat.... Raket is op bezoek....
RAKET
Ja, ik sta hier. We werken niet vandaag....
BLINDE MARJOLEIN
De stormklok luidt en dan het vreemd gerucht
Van verre menschenstemmen.... En de reuk
Van brandend sparrehout.... Wat zie je daar?
ADAM (angstig)
Ik sta niet bij het raam — 'k zie niemendal....
BLINDE MARJOLEIN
Je wàs er toch en keek.... Raket!
(dringender) ....Raket!
RAKET
'k Zit bij de tafel, hier.
BLINDE MARJOLEIN
Waarom sluip jij
Ineens zoo op je teenen naar dien hoek?
Ik hoor de stormklok en 't rumoer.... Je liegt!
Je kijkt mekander aan en zwijgt en liegt!
(heftig uitvallend)
Hoe meer je zwijgt en mèt je zwijgen liegt,
Hoe meer je ziet!....
ADAM
....Raket heeft me gewekt....
BLINDE MARJOLEIN
Dat vroeg ik niet! Geef antwoord op m'n vraag!
(een stilte)
Wat is dat laf en hoe gemeen.... Ik ruk
Mijn blindheid en mijn hulploosheid niet af,
'k Drijf op mijn ooren en word opgelicht,
Zoolang de zon in rooftocht om me staat,
Door iederen Judas, die me kwellen wil!...
'k Ben gisteren gewekt door 't rinklen van

Het vensterglas, dat uit de spinten viel,
En 'k heb m'n handen tastend stuk-gescheurd,
Toen ik in angst de luiken sluiten wou....
Kijk me niet aan — je maakt er misbruik van,
(daalt de trap af)
Dat ik de treden met mijn voeten zoek,
En met mijn handen hier den afstand meet! —
Kijk me niet aan — 'k ben niet zoo machteloos —
Ik hoor de klok, de klok, de klok, die in
Mijn hersens dreunt en dreunend ommegaat —
Ik ruik den wierook van het brandend hout,
Waarop zijn lieve droom geofferd wordt....
(zij leunt snikkend tegen de trapleuning)

ADAM

Kom nou, m'n kind, 'k verzwijg het toch alleen,
Om jou geen leed te doen. De dag zet in —
Je hoort het — in verdoemenis en vloek
Van menschen, die 't geboortefeest van Hem,
Die ons verlossen kwam, vergeten zijn,
En met geweld een eigen rechterstoel,
Die hun niet past, dien Hij alleen zich bouwt,
Ontwijden! Kind, ik ben je vijand niet,
Als 'k meelij heb....

BLINDE MARJOLEIN

....'k Heb meelij lang genoeg
Verdragen en geduld! Kromgebogen,
Als een melaatsche met melaatsche ziel,
Heb 'k als een horenslak in 't zwarte huis
Bestaan, en vluchtte schichtig in de schulp,
Bij ieder onheil, dat den grond bewoog....
Ik leefde mee van iets, dat afval was.
Mijn zuster ging, toen 't kind gestorven was.
Ik hoor haar voetstap nog. Heb 'k meegeteld?
Men droeg het kinderlijkje uit de hut,
En stapte mee achter de baar. Ik niet,
Ik zat in eenzaamheid totdat het graf
Was dicht gedekt. 'k Heb alles ondergaan,
Je meelij en je troost, je goedigheid,
Je vriendelijk gepraat, maar nou is 't uit!
'k Wil weten hoe 't met Lukas is.... Als ik

Zijn stem hier niet meer hoor — dan is 't gedaan,
Dan ruk ik met mijn beide handen af
Den helschen blinddoek, die mijn oogen houdt
In duisternis en 'k ga met saterlach
Over de struiken van den afgrond heen....
Raket, sta op!.... Wat zie je door het raam?
En spreek niet met gebaren met elkaar....

ADAM

Zou je nou niet.... Ik smeek het je....

BLINDE MARJOLEIN

....Raket,
Doe wat ik zeg!

RAKET (kijkt aarzelend naar Adam, die onbewogen blijft, sluipt op het raam toe)

....Het lijkt of 't avond wordt,
In plaats van morgen. Er hangt overal
Zoo'n dikke, zwarte damp, dat je geen dal,
Geen bosch, geen hut, geen bergen onderscheidt.
De eene wolk ploft na de andre op —
De wind beukt ze kapot en smijt ze neer —
Ze dringen door met zoo'n verdraaide vaart,
Dat je niet ziet of 't wolken van benee,
Of echte wolken van den hemel zijn....
De vogels vliegen, achternagezet
Door brokken roet en kluiten brandend hout....
Nou slaat een tweede klok, een derde ook....
(angstig)
Mot je nog meer?

BLINDE MARJOLEIN (starend neerzittend)

Nee, dank je. 't Is genoeg.

ADAM

'k Heb in mijn jeugd een grooten brand gezien,
Waarbij het halve dorp werd in de asch
Gelegd — de kerk, de waag en 't poortershuis —
Maar zooals nou en met dien Westenwind —
Dat loopt verkeerd.... (tot Marjolein)
Je hoeft niet bang te zijn:
Wij zitten veilig hier....

BLINDE MARJOLEIN

Wij....!.... En Lukas?...

ADAM (met ingehouden wrevel)
Heb ik hem uitgestuurd?.... Als jij zijn stem —
Dat zei je straks — hier niet meer hooren zal,
Dan — dan — ik praat je in dien toon niet na....
Ik vraag alleen: bestonden wij voor hem?
Hij heeft mijn dochter Gonda weggejaagd....
BLINDE MARJOLEIN
Zij hèm!....
ADAM
Had ze 'n andre keus, toen hij,
Terwijl het kind nog niet begraven was,
Het geld rondstrooide als een dolleman,
Het van zich sméét naar rechts en links, alsof
Het was besmet!.... Doe wel en zie niet om,
Maar zet je eigen vrouw niet op de straat....
BLINDE MARJOLEIN (de handen in foltering voor de ooren)
Je praat!... Je praat!.. Je praat!... Je stem dreunt mee
Met al de gekke klokken, die mijn hoofd,
Mijn hart, mijn lijf — 't bonst alles in één galm —
Doorhameren, doorgonzen, zonder rust!
Jij praat, jij praat, terwijl die doodsklok klept....
Ik hou mijn ooren toe. Nou zié ik niets.
Nou wéét ik niets. Nou zit ik in een graf —
En hóór, Goddank, mijn eigen denken niet....

DERDE TOONEEL

DE VORIGEN KLOOSTERBROEDER

KLOOSTERBROEDER (stort binnen)
Is Lukas hier, Adam?
ADAM
Hij is er niet.
KLOOSTERBROEDER
Zeg hem als je hem ziet....
(wankelt) ....Ik kan niet meer....
RAKET
Hier is een stoel.
ADAM
Daar staat de waterkruik.
KLOOSTERBROEDER (drinkt gulzig)
Ik dank je wel!.... Ik ben het pad gehold,
Heb iedereen, dien ik bereiken kon
Gewekt!.... Het huis van God is afgebrand....
ADAM
Het kloosterhuis?....
KLOOSTERBROEDER
Niets heeft het tuig gespaard!
Ze rooven en ze plunderen langs den weg,
En hebben mij zelfs aangerand — ik die —
Jij kan 't getuigen, niet? — het heb voorzien,
Dat het een arbeid van den Satan werd
En dat men de natuur niet spant voor werk
Van menschenhand.... 't Is opstand in de streek
Van af het bergplateau tot aan den stroom.
Zijn hiér de ruiten stukgegooid? Wanneer?
RAKET
De smakkers hebben 't gisteren gedaan....
ADAM (Marjolein bedoelend)
Zij was alleenig thuis en zag niet wie.
Zoo laag en ook zoo dàpper was de held....
RAKET
Ik doe 'n vloek er op dat het Pioen,
Die rooie dief, die al gezeten heeft,
Met het gespuis, dat hij z'n vriènden noemt,
Geweest is.... Dat is een sallemander,

Broeder, die, als ik de lakens uitgaf
Hierboven in de hemelpoort — op slag
Met huid en haar kwam in het vagevuur....

KLOOSTERBROEDER. (spottend)

't Is goed dat jij geen sleuteldrager ben:
Jij loopt wat hard van stal.... Hè, ik bekom!
Ik was den heelen nacht niet uit mijn pij —
'k Heb waar het mocht en kon het volk gesust
En heb met spoed de soldeniers gehaald,
Die door een valsch gerucht waren gegaan,
't Gebergte in, ver van de werkplaats af!
Die krijgslist had een duvelsjong bedacht —
Was 't niet gelukt: het scheprad draaide nog....
Waarom houdt zij de handen voor het hoofd?
Is ze gewond?

ADAM

Het klokgelui verdraagt
Ze niet. Ze heeft gewaakt tot d' ochtendstond
En ik sliep boven in een stoel. Te bed,
In het benejenhuis, dat ging niet best —
Er is geen ruit, die heel gebleven is,
De luiken hadden ze er uit gelicht....

RAKET (bij het raam)

Nou brandt het of de vlam geslagen is
In al de lijmpotten van 't heele dorp!
Verdraaid, verroest — dat is een test met vuur,
Waarop je hónderd ossen brajen kan!....
Eén kanjer van een vlam is ze de baas,
Die vreet as 'n mierakel d' andre op,
Die heeft 'n muil as — wijlen Goliath
En koloogen, as in het prentenboek,
De groote, vette schooier van 'n draak,
Wanneer de ridder 'm z'n speer tot in
Z'n rooie keelgat steekt.... Plof leit er een!

(Marjolein gaat staaroogend heen)

En die was raak!.... Hij deelt ze meppen uit,
Dat ze blauwbekken, krimpen van de pijn
En dat ze 'r scheel van zien....

ADAM

....Hou jij haast op?

RAKET (in jongensextase)
Het most zóó duren tot den laten nacht....
Vertikt, nou wordt 't meenes met den wind....
Hoor je hoe die 'n groote strot opzet?
Nou buigt mijn kanjer-vlam z'n langen nek,
Duikt koppie-onder in den rook.... Jammer!
Vort is de pret!.... Nee, fijn!.... Hij steekt z'n tong
Weer lekker naar de wolken uit! Hij is
Den wind te leep af, ringeloort en pest
Ze allemaal.... Nou, pakken zes 'm an —
Ze slaan de paarse pooten om mekaar,
En lichten Goliath 'n beentje.... Pats!
Zeit hij weer — pats, zeggen zij.... Daar zijn
Nog nieuwe vechtersbazen achteran....
Broeder, as daar een aarden pan opstond,
Zouen we kennen koken rijstebrei
Voor God, den duvel en z'n moer....
KLOOSTERBROEDER
Hou op!
Doet 't, kwajongen, jou zoo'n groot plezier?
Men spreekt des Heeren naam niet ijdel uit!
RAKET
Hij viel me bij het praten uit mijn mond:
'k Slik 't weer in!.... Verdraaid, daar brandt het ook,
In 't zuiderdal, bij het Maria-dorp!
En da's de vierde klok....
KLOOSTERBROEDER (maakt het teeken des kruizes)
....Heer sta ons bij!....

VIERDE TOONEEL

KLOOSTERBROEDER ADAM RAKET LUKAS

LUKAS (verwilderd van voorkomen, een bundel bergbloemen in de hand. Hij spreekt met glimlach)
'k Heb zulk een vuurwerk nooit gezien en nooit
Geweten van een purperen zonnebrand,
Waarbij de hemelzon lijkt kinderspel....
Dag grootva, dag Raket, dag kloosterbroer....
Als niemand drinkt, plaats ik de bloemen hier....
(zet ze in de drinkkan)

ADAM (na een stilte van onrust)
Kom jij van uit het dal?

LUKAS
Dat weet ik niet....

ADAM
Dat weet jij niet?

LUKAS
Ik was.... Het kon wel zijn....
Nee toch.. Laat zien!.. Wáár ben 'k al niet geweest?..
Ik zat als ruiter op mijn eigen waan —
(tot Adam)
Heb jij dat niet gezeid? — nee, 'k zat te peerd,
(slaat de beenen om een stoel)
En reed in dolle vaart, zooals ik hier
Nou rijd op den Trakhener hengst....
(Raket, die eerst verwonderd geluisterd heeft, lacht)

ADAM (ongerust)
....Lach niet!

LUKAS
Lach wel! Lach wel, Raket! Zoo'n kostelijk
Geval, zoo'n avontuur, zoo'n wonderreis,
Beleeft een mensch geen tweeden keer.... Hup peerd!
Ja, zóó heb ik gezeten op den kam —
Daarboven op den steilen doodskopberg —
De eene afgrond hier, de andre daar —
'k Geloof den heelen nacht.... Ik zat gebukt —
Nee sterker nog — en dreef mijn sporen in
De flanken van het hollend dier.... Het schuim
Hing aan zijn mond.... Uit ieder neusgat spoot

Een ademzuil of het een blaasbalg dee
En 't zweet kwam naast zijn manen neergegutst!
(lacht moeilijk)
Ik hield de teugels vast — ik gaf geen kamp —
Ik sloeg hem met mijn vuist en beukte los
En trapte met mijn sporen in de wond
Van 't ijzer, dat het bloed niet stollen kon,
Zweepte hem voort langs elken afgrond heen...

ADAM (angstig)
Heb jij gezeten op die smalle rots,
Die zonder steun — daar in de diepte hangt... ?

KLOOSTERBROEDER
Daar waar de adelaar....?

LUKAS
Daar waar het nest
Tusschen de stronken staat.... 't Was geen bezwaar!
Hort, peerd!.... Hij brieste, snoof en hinnekte —
En sprong er over, dat het hoefbeslag
Ketste het vuur uit den vermolmden steen....
Was 't een visioen — wat ik tóén zag — of niet —
Beneden — links en rechts — ik duizel nog....
'k Wist niet dat j' op een Doodskop droomen kon,
Zooals ik zalig heb gedroomd....
(Marjolein treedt binnen, glimlacht verheugd dat zij zijn stem weer hoort. Hij geeft de sporten van den stoel de sporen)
....Hopsa!
(omlaag naar links wijzend)
Uit dézen afgrond sloop een Veelvoet aan,
Een achtarm met een romp gepantserd en
Geschubd. Hij slingerde een polyparm
Om 't voorbeen van 't peerd, dat struikelend
Zich uit de zuignappen wou los-steigren!
(met een stroohalm van den bloemruiker zwaaiend)
Ik hieuw naar 't bruine, roode, gele Beest,
Hakte den grijparm af — hij viel omlaag,
In rechte lijn — ik hoorde niet den smak....
Hort, peerd!.. Uit d' afgrond aan mijn rechterhand —
De hengst werd schichtig, schoot in draf terzij:

'k Moest wringen hem de snoeren van 't gebit,
Om niet te storten, waar de Achtarm was
Gegaan de diepte in — kroop een schorpioen,
Een monster-rots-schorpioen, eerst achteruit —
Toen met een rappen zwaai — recht op me toe....
'k Zag van zijn kruinoogen het groene licht,
Ik zag de kaken, tasters en den staart,
Die onder 't rugschild uit, den stekel droeg.
Eer 'k me verweren kon, voelde 'k den steek,
Gloeide het gif hier in mijn pols. Ik lei
Haast in verlamming neer, bewusteloos —
En gleed de armen wijd-gespreid omlaag....
'k Dacht nog alleen, terwijl 'k m'n nagels groef
In 't mos, om me te houden aan den wand —
Of ze me vinden zouen — hier of daar —
Aan dezen of aan d'andren kant — in 't graf
Van 't dal.... (glimlacht)
Is dat niet kostelijk?.... Ik sliep
Wáárachtig op die Doodskop-brug, maar heb
Zelfs bij die nachtmerrie niet eens gewoeld,
Geen handbreed als in 't eigen bed gebeurt —
Had ik 't gedaan — ik was nou weggeweest....
De beiaards hebben me misschien gered —
'k Zat op en zag het vuurwerk bij den stroom,
En heb eer ik den bergkam toen verliet,
Wat zotte lente-klokjes uit den grond,
Waarop 'k gedroomd het schoone avontuur,
Gerukt. Voor lente-klokjes is de herfst
Geen feest. Al wat te vroeg geboren wordt
Moet ondergaan. Je scheurt de wortels stuk —
Of draagt de toortsen aan.... (ontwakend)
....Hoe kom ik hier?
Dag, Marjolein — dag, grootva — dag, Raket....
'k Dacht dat 'k nog boven zat....

ADAM

....Het scheprad is....

LUKAS

Verbrand.... Ik bouw geen tweeden keer!

KLOOSTERBROEDER

....Het huis,
Waarin de dienst van God....

LUKAS.

....Is afgebrand.

Je heb het zelf gewild....

KLOOSTERBROEDER.

....I k het gewild?

LUKAS.

Je was een vijand vol hardnekkigheid,
Van af het oogenblik, toen het model
Nog in de windselen stond. Wie heeft gepreekt —
(bij ontkenning)
Nee, van den kansel niet — 't ging niet zóó luid,
Als straks de roepstem van de klokken was —
Je preekte met de handen voor je mond....

KLOOSTERBROEDER.

Heb ik?....

LUKAS.

Jij niet alleen....

KLOOSTERBROEDER.

Ik sprak geen woord!

LUKAS.

Je fluisterde!

KLOOSTERBROEDER (heftig)

....'k Heb niet gefluisterd, man!

LUKAS.

Dan sprak jij, broeder, in gebarentaal!

KLOOSTERBROEDER.

Ik dee m'n plicht!

LUKAS.

Je dee je plicht — en hoe!

KLOOSTERBROEDER.

Ik heb gedaan — wat 'k moest!

LUKAS.

Je dee je plicht,
Je móést!.... Doet dat de non-rups niet, die in
Processietocht de blaren van den den,
Den spar, den eikeboom vraatzuchtig plukt?
Als 't blad door rupsen kaalgevreten wordt,
En je nog enkel dorre nerven ziet,
Spreekt dan de larf één woord of fluistert ze?....
Ze gaat haar stillen weg. Ze doet haar plicht,
Ze móést. Verwoesting was haar opgelegd!

KLOOSTERBROEDER
'k Versta die zotte, domme beeldspraak niet!
Ik ben voor dag en dauw....
LUKAS
....Zoo als de rups....
KLOOSTERBROEDER
De wegen rondgegaan om hulp!
LUKAS
Om hulp?
Wié ging voor dag en dauw de wegen rond,
Voor wéken — om de dorpers kond te doen
Van 't helsche werk, dat mijn bezeten hoofd....
KLOOSTERBROEDER
Ik niet!
LUKAS
Jij wel!
KLOOSTERBROEDER
Ik niet! Je liegt, Lukas!
LUKAS
'k Heb 't gehoord van honderd bij den weg!
KLOOSTERBROEDER
Ik heb de soldeniers gehaald!
LUKAS
....En wie,
Wie had ze heen-gestuurd?.... Mij is 't gelijk!
Het moest zoo zijn....
KLOOSTERBROEDER
....Dat is mijn dank, Adam —
De hoon, dat ik gekomen ben voor hèm!
LUKAS
Voor mij?.. Wel, wel!.. I k hoef geen biecht te doen!
KLOOSTERBROEDER (heftig)
Die neem ik aan geen ketter af!....
(weer rustig) ....Lukas,
Ik klom daarstraks het steile bergpad op —
Let op: hoe ik je haat! — omdat het volk
Zijn dolle woede koelen wil aan jou!
Je leven hangt....
LUKAS (spottend)
....Weer aan een zijden draad,
Zooals 't vannacht hing aan den Doodskopberg —

Hier dreigt de polyparm — daar de schorpioen....
KLOOSTERBROEDER
Je luistert niet naar goeien raad? 't Is wel.
LUKAS
Ik luister naar den beiaard, die weer gonst.
Ze dragen het model om 't Kerkhof heen —
Driemaal.... Wie zou er meegaan in den stoet?
Wie spit de aarde om als bij het kind?
Wie vouwt de zooden en de — handen saam —
En bidt?.... Grootva, moet jij niet mee en jij?
En jij, Raket?.... Het schoonste oogenblik
Van 't hééle leven is het klokgelui,
De plechtige statie en het zondagskleed,
Als je begraven wordt en 't zelf niet weet....
KLOOSTERBROEDER
Zeg hem, Adam — als hij 't nog begrijpt,
Dat hem gelast wordt door den Landheer zelf
Te vluchten!
LUKAS
Waarvoor?
KLOOSTERBROEDER
Ze zoeken je!
LUKAS
Mij?
Wie zoekt — die vindt.... Als alles ondergaat,
Dan ga 'k met glimlach mee....
ADAM
....Hij heeft gelijk:
Hebben ze gister niet — voor 't opstand werd
De ruiten ingegooid?.... De stormklok slaat
Nog woester, Luuk!
RAKET
Ze komen al! Verroest,
't Zijn 'r meer as honderd bij mekaar!
KLOOSTERBROEDER
Geloof je 't nou?
ADAM
Ga door die deur!
RAKET
Gauw dan!
't Is enkel bijlen, knuppels wat je ziet!

ADAM
Vlucht in de schuur, kruip langs de struiken weg!
Wat sta je nou! Ben jij je leven beu?
(verwijderd gebrul van de menigte)
KLOOSTERBROEDER
In Godsnaam aarzel niet!
LUKAS
Laat me begaan!
KLOOSTERBROEDER
Ze zijn tot moord in staat!
ADAM
Ik smeek je, Luuk,
Ga heen!
RAKET (een sluitbalk over de deur hangend)
Vooruit dan toch! De deur is dicht!
Pioen heeft gister al geschreeuwd dat hij....
KLOOSTERBROEDER
Je wurgen zou! Hij is er toe in staat!
ADAM
Moet ik je redden met geweld? Er uit!
LUKAS
Laat me begaan....
RAKET (angstig van het raam wijkend)
....Ze dringen op het pad!
LUKAS
Moet 'k vluchten, Marjolein?.... Jij zegt geen woord!
Je staat er in versteening bij, als of
't Gesmeul van 't hout niet door de kamer trekt —
En of je 't beukend klokgelui niet hoort....
Moet 'k vluchten, Marjolein?
BLINDE MARJOLEIN
Wie vlucht heeft schuld....
Ik ben zoo blij dat je gebleven ben,
Dat niet in haar scharnieren heeft geklaagd
De deur, hier aan mijn rechterhand. Wie gaat
Heeft schuld. Was je gegaan, dan hadden zij
Gelijk....
KLOOSTERBROEDER
Ze is waanzinnig, als ze jou
Dat raadt!.... Hoor het tumult!....

ADAM (heftig)
....Wie vraagt naar schuld,
Als men een offer vraagt!.... Het halve dorp
Brandt af, Lukas!.... Ze zijn door 't dolle heen!
Vooruit! Vooruit!
RAKET (smeekend)
....Lukas!
KLOOSTERBROEDER
....Het is te laat!

VIJFDE TOONEEL

DE VORIGEN PIOEN REUS WOLF 1ste HOUTSNIJDER 2e HOUTSNIJDER EEN VROUW DE MENIGTE

(Er wordt op de door Raket gesloten deur gebonsd. Een deel van de menigte verdringt zich voor de vensters)

VROUW (bij het venster doordringend)
De deur houdt-ie op slot!
PIOEN (haar wegduwend)
Laat mij er door!
Al was de deur met ijzer toegesmeed,
Al hield de helhond zelf voor hem de wacht,
We sleepen hem 'r uit!
REUS
....Ik breek het hout
Van de raamsponnen stuk....
1ste HOUTSNIJDER
....Hier is mijn bijl!
2de HOUTSNIJDER
En hier het koord om om zijn nek te slaan!
VROUW
Daar 's nog een deur!
LUKAS (rustig naar het venster gaand)
Ik heb geen sluitbalk voor
Die deur gelegd.
(ontsluit de deur)
....Hier is de kooi en hier
Ben ik.
(de menigte stort binnen)
WOLF
Hij durft nog lachen, kameraads,
Terwijl benee, in 't dal, gevochten wordt....
PIOEN (de bijl zwaaiend)
Ben jij tevreden, nou er dooden zijn?
Heb jij, jij schoft, de soldeniers gehaald?
LUKAS
Ik niet!

REUS
Er is geschoten op het volk!
VROUW (krijschend)
Jij, moordenaar!.... Waar is mijn oudste zoon!
2de HOUTSNIJDER
Mijn broer leit stervend neer! Mee naar 't dorp!
PIOEN
Mee naar 't dorp! Da's niet de eerste keer,
Dat jij wordt afgehaald!....
1ste HOUTSNIJDER
....Hier is de strop!...
ADAM
Blijf van hem af! Zijn jullie lafaards, om
Te vechten met z'n allen tegen één!
WOLF
Is hij niet één, die tegen a l l e n vecht?
Wie sprong ze als een roofdier naar de keel —
Wie heeft het brood ze uit den mond geknauwd —
Wie heeft den nood zoo tergend opgevoerd —
Wie heeft ze met een knoet den rug gestriemd?
Dat 's hij!
DE MENIGTE
....Hij! ....Hij!....
VROUW
Ga weg, jij ouwe man!
Kindren en grijsaards hooren hier niet thuis!
Mijn jongen is door 't eerste schot gedood —
Zijn bloed heb ik gezien — en bloed vraagt bloed!
Hier met die bijl!
PIOEN
Jij niet! Dat 's mannenwerk!
2de HOUTSNIJDER
Ja sater, boef, jij oogendienaar van
't Gekroonde beest, dat éérst met honger straft
En als we 't hongerwerktuig slaan tot gruis,
Ons het gestolen loon door soldeniers
Met looden kogels uitbetaalt — schavuit,
Geef me mijn broer terug!
REUS
En mij m'n vrouw!
Heeft ze daarvoor 'r leven meegetrapt

An het pedaal, zonder 'n uur van vreugd,
Om neergelegd te worden als 'n hond?
Ja kijk me an! Ik grien! Nou ben 'k alleen!
Maar jij, Judas, jij komt niet van me af!
KLOOSTERBROEDER.
Ik vraag je, menschen, om bezinning, eer
Je je eigen rechters wordt.... Die man is....
WOLF.
Zeg jij dat, kloosterbroeder, die ons zelf....
PIOEN.
Die overal het hoogste woord gevoerd....
Nee, nee, 't is nou te laat.... Oog om oog en
Tand om tand!
REUS.
En bloed om bloed!
KLOOSTERBROEDER.
Wolf en Reus,
Drijf 't niet te ver!....
PIOEN.
Bemoei je 'r niet mee!
VROUW.
Wat doe jij hier! Hou jij de slippen van
Den Landheer op!
1ste HOUTSNIJDER.
'k Heb nog een tweeden strop!
2de HOUTSNIJDER.
Wie er een vin beweegt voor dezen schoft,
Die is mijn man!
REUS.
Sleep hem er uit!
DE MENIGTE.
....Er uit!
PIOEN.
Pak an, den eereburger van het dorp!
ADAM.
Zoo waar de Eeuwge God ons allen hoort
En ziet: ik ben geen vriend van hem, maar toch
Ik smeek het je, wreek je zoo niet, Pioen!
God straft — niet wij!
PIOEN.
God heeft me eens gestraft,

Toen ik onschuldig was — ik zat er voor.
Dat is mijn trots. God heeft me weer gestraft,
Terwijl ik enkel vroeg het daaglijksch brood
Voor mijn gezin. Ik heb er voor gezwoegd.
Hij nam 't me af. In 't Spinhuis heb ik God
Verwenscht, vervloekt, bij dag en nacht, elk uur!
Dat doe ik, Adam, nog. 'k Heb 't geleerd.

KLOOSTERBROEDER

Een man, die God vervloekt — die is gevloekt....

PIOEN

Dat 's mooi gezeid — heb 'k nog nooit gehoord!
Ik knoop het dubbel achter 't linkeroor....
Maar als jouw God, die wraak gepredikt heeft,
Niet uit den hemel naar benejen stapt —
En dezen eereburger, die nog lacht —
Lach niet, Lukas: 't bloed stijgt naar mijn kop! —
Geen zaligmakend, reddend wonder schenkt,
Dan hangt hij — eer j' een rozenkrans gedraaid,
Aan d'eersten sparretak op onzen weg!
Dat heb 'k gezworen — is 't niet, kameraads?
((gebrul van de menigte)

ADAM

Dat 's goed, maar ieder mensch heeft toch het recht
Vóór hij gevonnisd wordt.... Laat spreken hem....
Wees rechter dan, maar wees geen beul, Pioen!

PIOEN

Ik ken zijn gladde tong!

REUS

Heeft hij het rad
Gebouwd — heeft hij het aan den vorst verkocht?
Is er geweld gebruikt door soldeniers —
Nog vóór de rooie haan stond op het dak?

KLOOSTERBROEDER

De werkplaats brandde al....

PIOEN

Gelogen, man!
Er werd geschoten 't eerst!

REUS

Mijn vrouw lei neer,
Toen hebben wij den boel, verbrand, verwoest!
(grijpt Lukas beet)

Daar staat een broeder. Doe je schietgebed!
ADAM
Reus, bij de Almacht van den Lieven Heer,
Laat hem verdeedgen zich!
PIOEN (razend)
Dat doen we niet!
Ik overleg niet als een slang me bijt!
WOLF
Hou op, Pioen. Je heb ongelijk!.... Lukas,
Heb je te zeggen iets?
PIOEN
Ik luister niet!
WOLF
Het is zijn recht, Pioen....
ADAM
....Lukas, m'n zoon...
WOLF
Heb je me niet verstaan?
ADAM
Verdedig je!
2e HOUTSNIJDER
Duur 't nog lang?
REUS
De schrik sluit hem z'n bek!
LUKAS
Nee, Reus, dat is het niet....
WOLF
Ik heb gevraagd —
En doe het voor het laatst, omdat Adam
Je voorspraak is — wat je te zeggen heb,
Voor je den weg opgaat van Reus z'n vrouw,
Haar zoon, zijn broer, en wie er meer geslacht,
Geofferd zijn!.... Je had beloofd, toen wij
Het laatst hier waren op bezoek, den nacht
Waarin je kleine meid gestorven is,
Dat je den Landheer overtuigen zou
Het scheprad, dat het noodlot werd van 't dorp,
Van héél de streek, weer stop te laten staan....
Je deelde wel van heel je overvloed,
Maar als bemiddelaar kreeg jij gedaan —
Ontken het niet! — dat uit een hinderlaag

Op weerloozen geschoten werd. — Spreek op!
ADAM
Er werd hier toch verteld....
WOLF
Hij heeft het woord,
Niet jij!.... Lukas, ik wacht!
REUS
....Geef antwoord — of..
ADAM (smeekend tot Lukas, die onbewogen blijft staren)
Als jij zoo zwijgen blijft, zal iedereen....
WOLF (driftig)
Kan hij z'n eigen mond niet open doen?
Lukas, er is een grens aan ons geduld....
(Lukas zwijgt)
PIOEN (de anderen opzij duwend, een mes in de hand. Hij grijpt Lukas bij den strot en bonst hem tegen de trap op)
Een grens aan ons geduld! Ik ben het beu!
Jij ben het wandlen naar den boom niet waard,
Niet waard den strop, niet waard de frissche lucht,
Waarin je zou gehangen worden, boef!
(heft het mes)
MARJOLEIN op de trap, hem aanstarend)
Leg neer dat mes, Pioen....
PIOEN (woest)
....Als iemand nog
Het waagt te trekken zijn partij — 'k bega
'n Tweeden moord!.... Versta je, meid?
(heft het mes opnieuw)
MARJOLEIN (het uitgillend)
....Hou op!
Hou op! Hou op!.... In naam van God hou op!
(zij plaatst zich voor Lukas op de trap)
PIOEN (dreigend)
Ik heb je al gezeid: ik ken er geen!
Op zij!.... Op zij!.... Of 'k rijg je aan m'n mes!
WOLF
Pioen, dat kind is blind!
PIOEN
Dan hoeft ze niet

'r Oogen dicht te doen, als ze geen bloed
Kan zien!.... Moest ik het bij mijn vrienden niet?
VROUW
Ik bij mijn zoon!
REUS
Ik bij mijn zielig wijf!
PIOEN
Op zij! Ik ken mezelf niet meer! Op zij....
MARJOLEIN (in stijgende extase)
Je steekt niet toe Pioen — dat doe je nièt....
Als je mij stak — nóú — nóú — terwijl ik zie
Je goeie, bruine oogen, kameraad —
(hij wijkt angstig achteruit)
Dan zou jij nóóit meer in het heerlijk licht
Van d'ochtendzon — dié zilvren weerschijn is
De zon — de zon — de zon — daar brandt het niet! —
(de menigte dringt schuw op)
En nooit meer in het zalig avondrood,
Of in de oogen van je zieke vrouw,
Je eigen kindren durven zien.... Ik beef
Van 't lachend wonder en ik kus jouw hand,
Ik kus je hand waarmee je werken wou
En het niet kon!.... Wat zijn je slapen grijs
Geworden, sinds ik je 't laatste zag en
Van je afscheid nam....
(de menigte praat onthutst)
Ik bukte angstig
Bij de forellenbeek — weet je dat nog? —
Waar lente-klokjes bloeien als daar staan.
Jij zei: val er niet in — en plukte ze,
Ook met die hand — ook met dat mes, waarmee
Je ze voor mij gesneden had.... Ik keek
Je hijgend en doodsangstig aan, omdat
Ik in datzelfde uur mijn oogenlicht
Voor goed verloor. Jij bracht me vriendlijk thuis.
Jij was mijn eerste steun.... Nou zie 'k je weer —
Dezelfde hand, Pioen — 't zelfde mes —
't Is of er niets gebeurd, veranderd is....
Ik neem je wangen, lieve kameraad,
En dank jou voor ik iemand dank....

(zij kust hem. De menigte wijkt angstig terug).

PIOEN (laat het mes vallen)

....Jij ziet?

MARJOLEIN

'k Zie jou, zooals 'k de ouwe kamer zie,
'k Zie Wolf — da's vreemd jij ben dezelfde nog! —
'k Zie Reus, die me als kind gedragen heeft —
Reus, is jouw vrouw van wie je zooveel hield....?
(hij knikt, bedwingt zich)
Laat jij gerust je tranen gaan.... Ik heb
Ze ook — en niet omdat 'k de jouwe z i e!
Dag Jonas.... Dag Katrien.... Dag allemaal....
J e s t a a t z o o m e t z 'n a l l e n a f g e w e n d....
Je zegt geen woord.... J e k ij k t m e z e l f s n i e t a a n....
Ben ik soms gek?.... Is het een waanzindroom,
Dat 'k zie — dat daar de kan met bloemen staat,
Dat hier een mes ligt op den grond?.. Je zwijgt..?
Lukas, jij ben de eenige, dien 'k vertrouw:
Ben ik het zelf?.... Is dat mijn hand?.... Is dat
God's wonder wonderlicht.... Jij zegt ook niets....?
(barst in snikken los)
O, lieve Heer, neem me mijn droom niet af —
'k Ben in 't donker zoo gevloekt geweest....
(valt geknield)

ADAM

Dat is een Godsoordeel!

KLOOSTERBROEDER

....Een wonder is
Gebeurd. Een blinde staat als zienaar op....

LUKAS (haar opheffend).

Blijf zoo niet zitten, Marjolein. Je ben —
En heb ook mij verlost.. Hoort toe!.. Ik biecht..
Ik lieg geen enkel woord: als ik nú loog,
Na 't aller-heiligste, dat hier geschiedt,
Zou ik mezelf verdoemen eindeloos!
Ik zweer in trots — 'k heb schuld — en heb geen schuld.
Ik heb géén schuld, omdat 'k iets schoons bedacht,
En in dat schoone nóg geloof — ik biecht....
'k Heb schuld, omdat ik in mijn hunkering

De geestesdaad als dáád volbracht te zien
En in mijn kleine, slaafsche machtloosheid:
Was 'k niet geboren in een arbeidskiel? —
Mijn werk uit handen gaf — ik onderging —
Ik had niets meer. De Landheer had. Hij heeft.
Ik onderging. Dat was een schuld. Mijn schuld.
Ik heb geleden wel ontzaggelijk,
Want 'k was niet blind.... Dat mag ik zeggen nou,
Mijn lieve Marjo, zonder dat het kwetst....
Ik was ellendig, toen 'k d' ellende zag,
Die 'k ongewild in zooveel hutten bracht —
Vannacht ben 'k heengegaan naar boven op
Den Doodskopberg en heb me neergelegd
Zoo dat ik vallen móést — ik wóú een eind —
En sta weer hier — Dat is mijn tweede schuld,
Maar 'k heb me niet verzet, toen jij, Pioen,
Je hand ophief.... Doe 't nog!.... Ik ben bereid.

PIOEN

Dat kan 'k nou niet meer, nou zij 't ziet....

LUKAS

Jij Reus....

REUS (doet een dreigenden stap, houdt zich in)

....We hebben andere karwei....
Er valt nog wraak te nemen in het dal....
Vooruit! Het landhuis leit op onzen weg,
Waar in den zomer 't vorstelijk gespuis
Met zijn trawanten in de schaduw hokt!
Blijven we, makkers, langer hier? Ik ga!

(geroep en gedrang van de menigte naar buiten)

ADAM (terwijl de kloosterbroeder met de menigte mee gaat)

Reus! Reus! De soldeniers zijn overal....
't Kost je eigen dood....

REUS

....Wie vraagt jou wat?

ADAM

Je heb straks om je doode vrouw gehuild:
Maak jij je kindren op een dag tot wees....?

REUS

Dat raakt jou niet!

PIOEN

Bemoei je verder niet
Met ons, Adam!
(kijkt Lukas dreigend aan)
Het is voor hem door háár
Gekeerd.... Een dolle stier wijkt even uit,
Je brengt hem door geen femelpraat tot staan!
(tot Marjolein)
Dag meid — we nemen afscheid van mekaar....

MARJOLEIN

Afscheid?

PIOEN

'k Zie niemand meer terug....

MARJOLEIN

Pioen....

PIOEN

De marteling van 't Spinhuis onderga 'k
Geen tweeden keer.... Ik laat mijn kameraads
Niet in den steek!

MARJOLEIN

Geef me je voorhoofd hier....
(kust hem)
God zegen je....

LUKAS

Je hand, Pioen....

PIOEN

Jij....?.... Néé!

LUKAS

Ik dacht....

PIOEN

....Je dacht? Ik ben m'n wrok niet kwijt!
(heftiger)
Ik druk geen hand die 't beulswerk klaargespeeld!
(af)

ZESDE TOONEEL

LUKAS MARJOLEIN, ADAM RAKET

(het rumoer der zich verspreidende menigte klinkt na. De stormklokken zetten even luider in).

RAKET (die zich in de menigte verscholen hield, kijkt thans met Adam uit het raam)
Nou zal je 't niet gelooven, maar m'n tong
Doet van 't spektakel van de andren zeer....
Ik wou ze telkens zeggen, waar 't op stond,
Je kwam er met fatsoen niet tusschen in....
Als hij je ook maar zoo had angeraakt,
Had ik hem met m'n horrelpoot getrapt,
Dat 'm z'n ziel onder z'n zoolen zat....
Jij ben te goed, Lukas.... Dat mot je niet....

LUKAS
Ja, ja, 't is jammer, dat ik jou niet ben....
Laat ons alleen, Raket....

RAKET
O, wou je soms,
Da'k buiten mee zal doen?.... Ik dank je wel,
Ik hou niet van gedrang en schuil bijtijds
As 't reegnen gaat!.... Marjo, waar staat het brood?

MARJOLEIN
Dat vind je daar....

RAKET
Zie jij nou heusch?

MARJOLEIN
Dat doe 'k.

RAKET
Verdraaid, dan heit m ij n manke been 'n kans,
Dat 't van schrik eens regelrecht komt staan!
Grootvader Adam, ga je mee?

ADAM (de trap opstrompelend met den bijbel in de hand)
Niet daar,
Raket!.... 'k Bid boven in m'n eentje God,
Dat hij genade schenkt.... Dit is een dag,
Dien 'k niet beleven wou — en toch beleef!

ZEVENDE TOONEEL

MARJOLEIN LUKAS

(Hij zit neer bij de tafel, het hoofd in de handen. Zij gaat naar het venster, rekt zich in aanbidding van het binnen-plassend zonlicht uit. Het klokgelui houdt op. De bergtoppen lichten violet. Dan, met een ruk staat hij op, wil de deur naast het raam openen. Zij keert zich snel om, verspert hem den weg)

MARJOLEIN
Waar wil je heen, Lukas?
LUKAS
Naar 't dal!
MARJOLEIN
Waarom?
LUKAS
Ik hou het hier niet uit....
MARJOLEIN
Dan ga ik mee.
LUKAS
Dat kan niet, kind.
MARJOLEIN
Kijk in m'n oogen, Luuk!
'k Zie alles wat je denkt op je gelaat....
LUKAS
Ik móét naar 't dal....
MARJOLEIN
Van af den Doodskopberg!....
LUKAS
Dat heb ik niet gezegd!
MARJOLEIN
Je heb 't gedácht....
LUKAS
En als 't zoo is — als het zoo wezen moet,

(met ingehouden smart)
Zooals de lente-klokjes, die 'k geplukt,
Geen uur geleên — nu in verdorring gaan,
Is àlles op mijn weg verdord, door wat
Ik in onnoozelheid en vreugde heb
Ontdekt! Het kind is dood. Mijn vrienden zijn
In diepsten wrevel van me heengegaan,
Mijn lieve werk is neergebrand en rond
Den stapel van het gruwlijk vlammenhuis,
Liggen de offers van een jammernacht,
Dien 'k niet verdraag, die me met onverstand
En niet te dulden wanhoopsrouw bedreigt!
Mijn vrouw....

MARJOLEIN
Noem niet haar naam!

LUKAS
Je heb gelijk....
Ik had geen vrouw.... En nou, vaarwel, m'n kind....

MARJOLEIN
Is dat de dank dat 'k in genade zie....?

LUKAS
Je ziet misschien te vroeg, misschien te laat....

MARJOLEIN
Vaarwel, Lukas.

LUKAS
Dag, Marjolein.
(wil haar omhelzen)

MARJOLEIN
....Nee, nee,
Geen kus van jou! Dat laat 'k me enkel door
Een màn, die man kàn zijn en man wíl zijn —
Niet door een lafaard....

LUKAS
....Lafaard?

MARJOLEIN
Lafaard, die
Iets schoons bedacht en in dat schoons gelooft....

LUKAS
Dat kan 'k niet meer....

MARJOLEIN

Je kunt het, Lukas, wèl!
Je zei het in je biecht, toen 'k naast je stond!
Je werk is je geloof — je gelóóft nog —
En midden in de worsteling wordt jy
Zóó l a f, dat jij die overwinnaar ben,
Een overwinnaar, die in later tijd....

LUKAS (wanhopig)

Een overwinnaar ik!....

MARJOLEIN

....Is wat je deed,
Is wat je bouwde — is het niet gelukt?

LUKAS (zacht, met glimlach)

Dat is 't!.... Het wordt natuurlijk wéér gebouwd
In alle landen, waar de eb en vloed,
Of waar de waterstrooming 't mooglijk maakt!

MARJOLEIN

Nou lach je weer, Lukas!.... Je lacht den lach
Van een die niet zichzelf bedriegen k a n,
Van een vervolgde, die het z e k e r w e e t....
Je heb uit ruwe erts een kostbaar ding
Gesmeed — een ander nam 't je af en lei
Het als een schrijnend, wondend monsterjuk
Om haast ontelbre menschenlevens heen....
Heb jij me, toen je het ontwerp, niet zelf
Gezegd, dat alle n i e u w e daad en wil
Door al de vijanden van nieuwe daad
En nieuwen w i l — verlamd, gesteenigd wordt?
Zei je me niet, die nachten, als ik zat
In blinde luistering — dat overal,
Door alle eeuwen heen — vanaf het Kruis —
Het lompe, dom geweld soms in één uur
Vernietigde, wat jaren lang de geest,
Het allerteerst vernuft, met offering
En blijde zorg, geschapen had....? Lukas,
Zit zoo niet neer.... De zee heeft eb en vloed:
Dat's bij de menschen ook.... Ik zeg slechts na
Wat jij me zei, toen ik onwetend was....
Ik hou zoo van je — kan je zoo niet zien....
Kijk op, Lukas, daar is de dageraad....
Een nieuwe dageraad voor jou en mij!

LUKAS
Ik durf niet meer onder de menschen gaan,
Ik ben mijn houvast kwijt.
MARJOLEIN
....Steun dan op mij!
Sta op!....Voel je, Lukas, hoe sterk ik ben....
LUKAS
De weg naar 't dal gaat over dooden heen....
MARJOLEIN
We gaan den weg omhoog, daar waar het licht
Over de toppen schijnt.... Steun maar op mij.
Ik word niet moe. En als je struiklen mocht,
'k Zie wel dat tranen in je oogen staan,
En 'k weet hoe lastig soms het tasten is,
Doe dan je oogen toe. Ik weet den weg.
Ik hou je bij de hand en ik ga voor,
In 't donker even goed. Ik heb 't geleerd.
We trekken samen 't groote Bergland door
En dalen samen in een ander dal,
Waar niemand van je mooie misdaad weet....
LUKAS
Maar dan héél ver van hier!
MARJOLEIN
Héél ver? Waarom?
Zoodra we ergens zijn, waar jij weer wèrkt,
En ik zóó zachtjes ga, dat je niet hoort,
Dat ik er ben, droom je zoo ver van hier,
Zoo ver van d'anderen, dat je vergeet.
Wist je ooit vroeger, dat ik naast je zat?....
Pas op, hier is de deur. Wat kijk je nou?
LUKAS
God zegen je, mijn liefste, liefste vrouw....
MARJOLEIN
Nee, kussen mag je eerst als je gelóóft —
In 't werk....
(een klok slaat de vroegmis)
LUKAS
'k Geloof in jou èn in mijn werk....
MARJOLEIN
Dan kus je me als we daarboven zijn —
In 't Licht. Niet hier. Hier is herinnering.

(zij gaan hand in hand de deur uit, de vensters voorbij. Buiten slaat het kariljon in zilveren zweving tegen de bergwanden aan en zingen de vogels)

EINDE VAN HET LAATSTE BEDRIJF

Amsterdam, 7 Augustus 1916.

BOEK
VERZORGER
H·Th·WIJDEVELD